

Basic horizons of development at the foregrounds of the Early Medieval hillfort of Budeč

Základní horizonty vývoje na předhradí raně středověkého hradiště Budeč

Andrea Bartošková

The article discusses the methodology employed in the excavation of the outer fortified area of the Early Medieval stronghold at Budeč. This methodology made it possible to establish in the stronghold's western part, at the "Na kašně" location (field excavation in 1981–1986 and in 1989), the stratigraphic succession of anthropogenic activities, which helped to clarify the character, interconnection and dating of development forms of the outer fortifications and settlement in the studied part of the Budeč foregrounds.

Early Middle Ages – Bohemia – Budeč – hillfort – foregrounds – stratigraphy – chronology

Článek seznamuje s metodikou výzkumu vnějšího opevněného areálu raně středověkého hradiště Budeč, která umožnila v jeho západní části, v poloze Na kašně (terénní výzkum v letech 1981–86, 1989) stanovit stratigrafickou posloupnost antropogenních aktivit, a vedla tak k objasnění charakteru, provázanosti a datování vývojových forem vnějšího opevnění a osídlení ve zkoumané části budečského předhradí.

raný středověk – Čechy – Budeč – hradiště – předhradí – stratigrafický vývoj – datování

1. Introduction

One of Bohemia's most important Early Medieval sites is the Budeč hillfort, located on a broad promontory (*fig. 1a*) about 15 km northwest of Prague. The first scientific interest in this locality, whose past importance is reflected in, among other, an unassuming written document from the 10th century (see *Sláma 1988*, 13), dates back to the 19th century. Important information regarding this key stronghold of the oldest Přemyslid rulers – a site associated with early Christianisation and the formation of the Early Medieval Czech state – was provided by systematic excavations performed by the Archaeological Institute of the Czechoslovak Academy of Sciences in Prague between 1972 and 1990. Under the leadership of Z. Váňa and M. Šolle, attention was focused primarily on the acropolis of the hillfort (1972–1986), which is the site of both Budeč churches (1. the still extant Church of Sts. Peter and Paul, with an original nave of the rotunda of St. Peter from the turn of the 10th century, which is the oldest surviving monument in the Czech Republic; 2. the preserved foundations of the Church of the Virgin Mary from the second half of the 10th century – *fig. 1b: 1, 2*) and where archaeological trenching was performed on a considerable area (*Šolle 1990; 1991; Váňa 1989; 1995*).¹ Compared to the extensive excavations of the 3.5 ha

¹ After a detailed review of key archaeological situations at the acropolis (*Bartošková 1999; 2003; 2004a; 2004b*), the study of the Budeč hillfort was recently followed by an evaluation of the findings of a multi-generational study of the site (*Bartošková 2010b*).

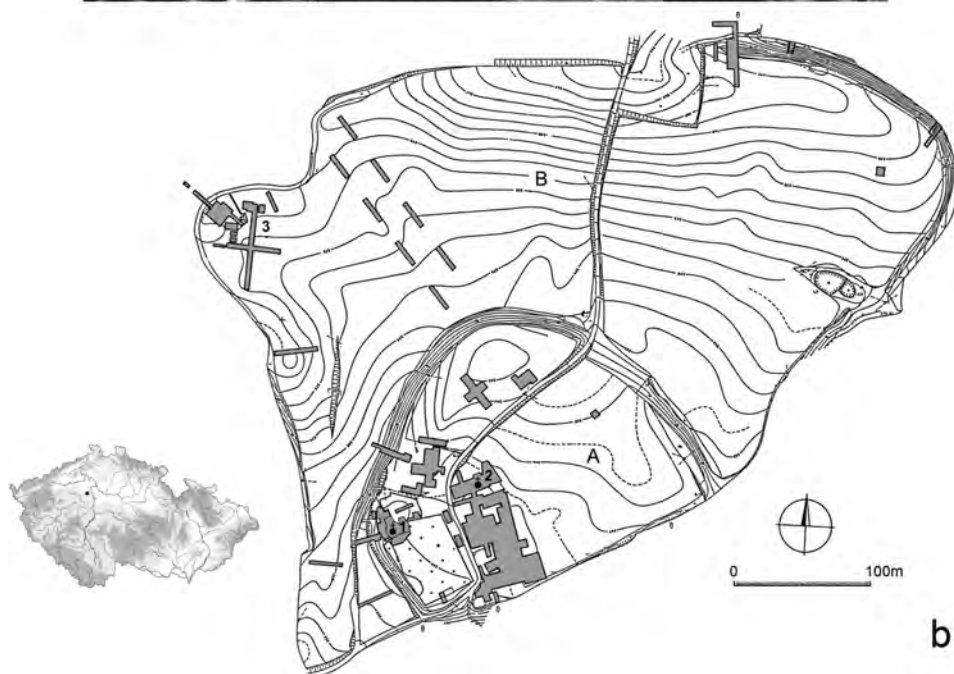

Fig. 1. a – Budeč hillfort. Aerial view of the site from the south. A line of trees and shrubs follow the course of the outer fortifications (foregrounds) and inner grounds (acropolis) of the hillfort – the Rotunda of Sts. Peter and Paul and the current graveyard is at the south-western part of the acropolis. b – Contour map of the Budeč hillfort with marked archeologically investigated areas. A – acropolis; B – foregrounds; 1 – Church of Sts Peter and Paul; 2 – foundations of the Church of the Virgin Mary; 3 – Na kašně site.

Obr. 1. a – Hradiště Budeč. Letecký pohled na lokalitu od jihu. Linie stromů a křovin kopírují průběh opevnění vnějšího (předhradí) a vnitřního areálu (akropole) hradiště – v jihozáp. části akropole rotunda sv. Petra a Pavla a současný hřbitov. b – Vrstevnicový plán hradiště Budeč s vyznačením archeologicky zkoumané plochy. A – akropole; B – předhradí; 1 – kostel sv. Petra a Pavla; 2 – základy kostela P. Marie; 3 – poloha Na kašně.

acropolis, only a very small part of the much larger foregrounds (11.7 ha) has been studied (1981–1986, 1989–1990). In addition to several carefully targeted test trenches larger excavations were performed under my supervision only in the western part of the foregrounds at the “Na kašně” site (*fig. 1b: 3*), where the stratigraphic context revealed information on the development and nature of settlement and the outer fortifications (*Bartošková 1992; 1995; 1997; 2010a*).

2. Archaeological excavations at the “Na kašně” site at the foregrounds of Budeč

2.1. Topography

The “Na kašně” (“At the Fountain”) site is located in the western part of the Budeč foregrounds, at a slightly elevated location that slopes downward to the south, west, and north towards the outer rampart, which here takes a noticeable western turn from its continuous north-south line and arches broadly, delineating this area from the south, west, and north. Instead of taking the form of an embankment, the rampart, overgrown with trees and shrubs, consists of terraces that drop steeply down into the Týnský potok (Týnský Creek) valley, named after an ancient nearby settlement.

2.2. Description of archaeological excavations

The archaeological excavations at the “Na kašně” site (1981–1986, 1989) followed in the wake of previous collections and, in particular, a report by a random passer-by in 1949 regarding the presence of a line of stone remains with traces of mortar on the summit of the elevated terrain. However, the excavations, which were launched in 1981 with a cross-shaped trench (N–S: length: 63 m; width: 3 m; W–E: length: 40 m, width: 3 m – *fig. 2*), failed to confirm the existence of a stone structure. Excavations encountered an archaeologically negative situation on the summit and on the slopes of the elevated terrain – under the thin topsoil layer was rocky bedrock (sandstone), in places weathered to the point of transitioning into hard sand. A geomagnetic survey of the site identified evidence of anthropogenic activities in the area located along the outer edge of the elevated terrain adjacent to the outer rampart (*Bartošková 1983; Marek 1983, 85–88*). Here, a system of archaeological trenches in 1981–1984 (A1, A15, A19–A34) recorded a clayey strata (with large stones of varying petrographic composition on the surface – most commonly sandstone, less frequently chert, shale, plaener stone) located on top of a layer of stone-and-sand debris. In the northern part of the studied area, the debris layer consisted of fill inside a considerably weathered sandstone ditch that sharply petered out to the northwest, with the weathered sandstone (hard sand) transitioning into sandstone rock that showed signs of quarrying activities. The pronounced unevenness of the quarried bedrock was filled in with debris (sand from weathered sandstone fragments), which contained not only prehistoric and Early Medieval sherds but also large pieces of sandstone showing signs of having been worked (*fig. 3*). Remains of human settlement in the form of a clayey layer (with worked stones on the surface, as well as numerous pottery fragments, animal bones, and various metal, bone, and stone items) covering the weathered sandstone debris fill were not fully confirmed until

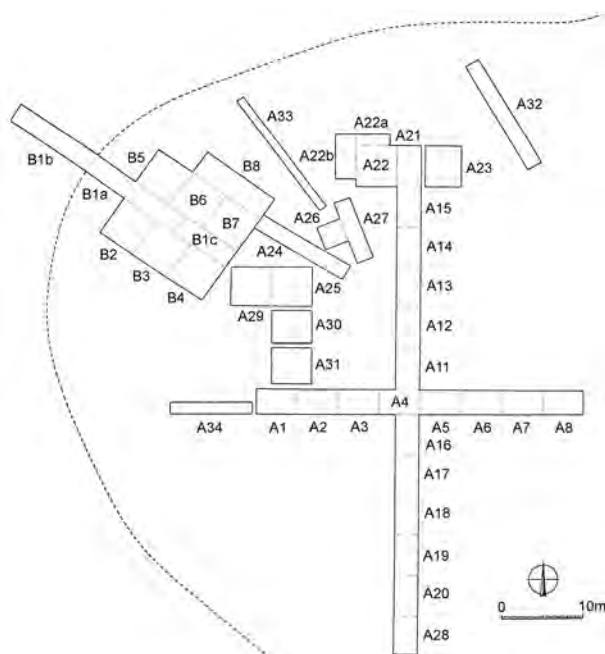

Fig. 2. Budeč – foregrounds (Na kašně site). Situation and marking of archaeological trenches dug in 1981–86, 1989.

Obr. 2. Budeč – předhradí (poloha Na kašně). Rozmístění a označení sond zkoumaných v letech 1981–86, 1989.

comprehensive excavations were performed in the northwestern part of the studied area. These excavations (sectors B2–B8) also included archaeological trench B1 (fig. 2), which was the first to be performed (in 1984) and which cuts through the outer rampart and the adjoining foregrounds in a NW–SE direction. While the outer rampart was excavated in 1984, the immediately adjoining areas were excavated in 1985–1986 and 1989.

2.2.1. Section of outer rampart

Excavations of the outer rampart were performed in the northwestern part of the “Na kašně” site, where archaeological trench B1 (32 x 2.5 m) was dug at an angle to the outer rampart and then divided into three working sections (a, b, c). Section B1a + B1c (21 m) led from the rampart’s peak in a southeasterly direction towards the inner foregrounds area, while section B1b (11 m) led from the rampart’s peak in a northwesterly direction towards the fall line of the steep cliff. While section B1c and the southeastern part of section B1a revealed stone remains of settlement structures that led to the extension of excavations in 1985, the trench in the northwestern part of section B1a leading from the rampart’s peak to the rocky subsurface uncovered relics of outer fortifications (a total length of around 9 m) and provided a stratigraphic cross-section of the rampart’s layers (fig. 4). The rampart’s embankment was lowered in the following manner:

Following the removal of the topsoil and humus layer (layer 2), which consisted of material eroded from the defunct hillfort, the surface of the embankment was uncovered. After it had been partially lowered, it became apparent that the rampart’s front section consists of an unbroken band of light brown silty soil (layer 3) containing the remnants of longitudinally placed wood, as well as numerous potsherds. Along the rampart’s upper

Fig. 3. Budeč – foregrounds (Na kašně site). Archaeological trench A34 – uncovered quarry wall (sandstone), covered by a thick layer of sandstone debris, the bottom part of which featured large chunks of sandstone with traces of working. View from west.

Obr. 3. Budeč – předhradí (poloha Na kašně). Sonda A34 – obnažená lomová stěna (pískovec), překrytá mocnou vrstvou pískovcové suti, v jejíž spodní úrovni se nacházely velké pískovcové kameny se stopami opracování. Pohled od Z.

level, the brown silty soil was partially covered with hard sandy soil containing stones (layer 4), which together with the layer of large stones in brown soil (layer 5) formed the surface of the rampart's remains sloping down into the foregrounds. In the rampart's rear section, the rampart's remains – which in addition to surface stone layers consist of various shades of dark soil (layers 7, 7a, 8, 9, 11) – was covered by a hard surface of a slightly collapsed band of rough yellow sand mixed with soil. Leaning against this surface along the front part of the rampart was an almost unbroken compact band of light brown silty soil containing numerous smaller stones (layer 3). The interface between the silty soil and the hard sandy band – i.e., between the front and rear parts of the rampart – was clearly visible. The raised upper part of the rampart's front section was originally supported by a rear stone partition whose foundation stones, including a foundation trench hole (filled by layers 10, 13, 14, 18, 28), were uncovered on the surface of the rear part of the rampart. The rear stone partition of the front part of the rampart was further supported by posts, as documented by the deep post hole located immediately behind the foundation trench hole (depth: 85 cm; $\varnothing$ 25 cm) – *fig. 5*. Along almost the entire breadth of the archaeological trench, the surface of the rear part of the rampart consisted of hard yellow sand mixed with soil (layers 12, 31, 32).

During the stage of excavations that uncovered the surface of the rear part of the rampart, researchers continued to lower the front part of the rampart, whose upper section consisted of a thick layer of silty brown soil with remains of longitudinally placed wooden grates. In the northeastern part of the archaeological trench, the band of brown silty soil (layer 3) was located on a fill of small pieces of sandstone in a loose sandy soil (layers 20, 21), while in the southwestern part it was located on a fill of dark brown lumpy loam with numerous pieces of burnt daub and small stones (layer 24). Starting at the level of this fill, we began to encounter wooden floors at regular intervals one below the other, consisting of relatively thick longitudinal beams placed next to one other at a distance of 20–30 cm. One beam from the upper wooden floor, recorded in the rampart's SW profile at an elevation of 271.3 m

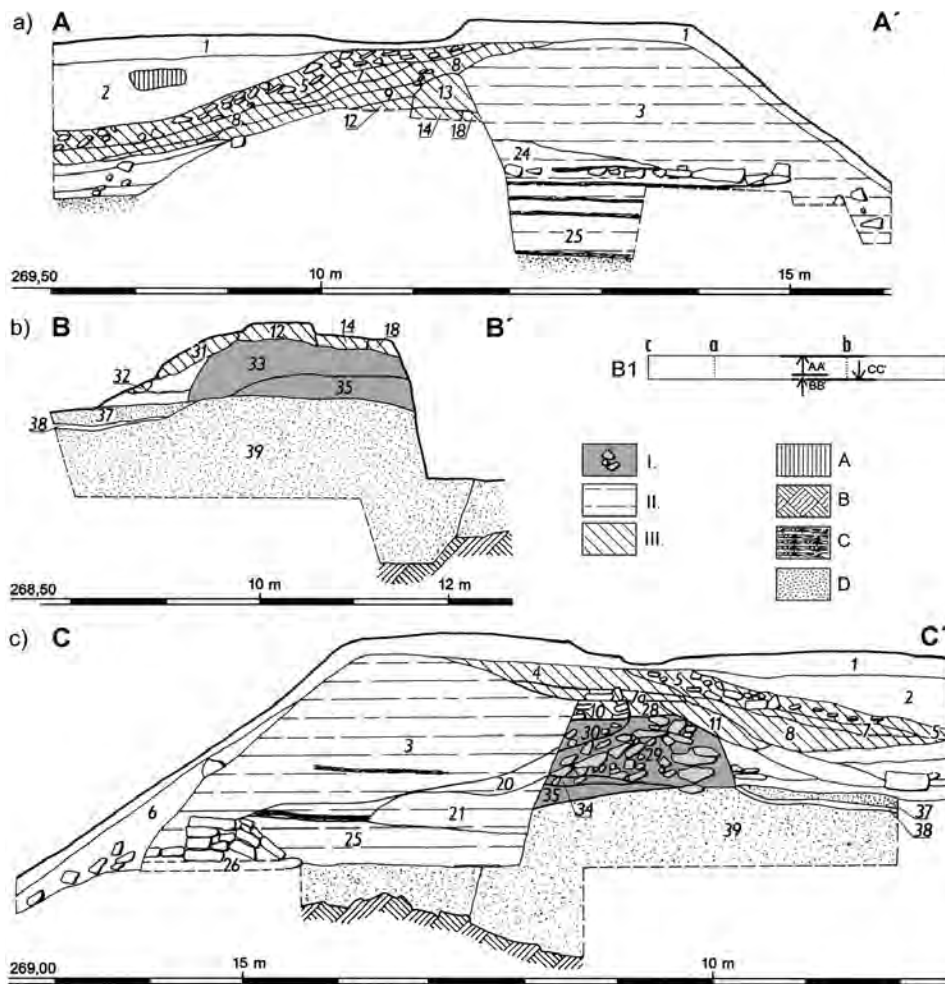

Fig. 4. Budeč – foregrounds (Na kašně site). Archaeological trench B1 – section of outer rampart: a) south west profile of the trench; b) section of rear part of rampart (south-western profile); c) north-eastern profile of the trench; I – first phase of wall construction; II – second phase of wall construction; III – third phase of wall construction; A – recent trench hole; B – rock (sandstone); C – wood (grates); D – sandstone debris; 1 – topsoil; 2 – dark humus under topsoil; 3 – light brown silty soil with small stones; 4 – light brown hard sandy-clayey soil with smaller stones; 5 – dark brown soil with large stones; 6 – light brown silty soil with dark topsoil; 7 – dark loose soil with cinders; 7a – dark loose soil; 8 – greyish-brown loose soil; 9 – black loose soil; 10 – brown loose sandy-clayey soil; 11 – dark brown loose soil with tiny stones; 12 – mixed hard yellowish-brown sand; 13 – orange hard sandy-loamy soil with fragments of sandstone; 14 – brown soil; 18 – yellow rough sand; 20 – light brown, very loose sandy soil with small pieces of sandstone; 21 – light brown, very loose sandy-clayey soil with an amount of tiny pieces of sandstone; 24 – dark brown lumpy loam with daub and small stones; 25 – greyish-brown coarse mixed sand; 26 – very hard bonded layer of soil, sand and pebbles; 28 – brown soil; 29 – brown loose sandy soil with large pieces of sandstone; 30 – orangey sand with large pieces of sandstone; 31 – mixed yellow sand with fragments of sandstone; 32 – mixed hard yellow sand; 33 – yellow sand with small fragments of sandstone; 34 – orange sandy-loamy soil with stones; 35 – dark grey clay; 37 – greenish-yellow sandstone debris; 38 – brown soil; 39 – yellow sandstone debris.

above sea level, was lined by large chunks of sandstone along its entire length. There were four levels of floors consisting of longitudinally placed beams (at nearly regular intervals of 20 cm), with the lowest (fourth) floor sitting on the surface of a 50 cm thick layer of rough greyish brown sand (layer 25) that covered the final (fifth) beam floor, which – at an elevation of 270.2 m above sea level – formed the bottom of the wood construction of the front part of the rampart. At its front end, roughly worked chunks of sandstone were exposed that represent the remains of the stone partition (*fig. 6*). The foundation stones of the front partition were placed on a hard base that had been packed down into a low plinth (height: 10 cm; width: 170 cm) consisting of rough sand, soil, and pebbles (layer 26).

After the front part of the rampart had been removed, the lateral (i.e., southeast) profile of the remaining part of the rampart rear showed that the upper section of the front part of the rampart partially leaned against the rear of the rampart and that its lower section ran up against a thick layer of sandstone debris (layer 39). Much of the rear part of the rampart consisted of rough yellow sand with weathered sandstone fragments (layer 33). However, the yellow sand did not extend into the archaeological trench's northeastern profile. The narrow band (width: 0.5 m) along the NE profile contained a concentration of large chunks of sandstone in brown sandy soil or orange sand (layers 29, 30) that fully merged with the rough yellow sand. These two markedly distinct types of fill were located at the same elevation on a 20–30 cm layer of dark grey clay (layer 35) that covered the bottom of the rear part of the rampart along the entire width of the archaeological trench with traces of wooden cladding (*fig. 7*). Excavation of the rear part of the rampart involved a 1 m wide cut performed along the NE profile of archaeological trench B1. By lowering the layers of rough yellow sand with small weathered pieces of sandstone in the SW half of the cut (layer 33) and the layers of large chunks of sandstone in the loose brown sandy soil or orange sand, or orange sand mixed with clay, in the NE half of the cut (layers 29, 30, 34), two perpendicular charred beams were identified. The longitudinal beam that separated the two aforementioned materially distinct fills is the relic of a wooden dividing element between two chambers, and the transverse beam is the relic of their rear wooden wall (*fig. 8*). The floor of both chambers contained the same deposit – a layer of dark grey clay (layer 35). The rear part of the rampart sat on a 160–180 cm thick layer of yellow sandy debris (layer 39) that covered the quarried sandstone rock.

Obr. 4. Budeč – předhradí (poloha Na kašně). Sonda B1 – řez vnějším valem: a) JZ profil sondy; b) řez zadním valovým tělesem (JZ profil); c) SV profil sondy; I – první stavební fáze hradby; II – druhá stavební fáze hradby; III – třetí stavební fáze hradby; A – recentní vkop; B – skála (pískovec); C – dřevo (rošty); D – pískovcová suť; 1 – ornice; 2 – tmavý podorniční humus; 3 – světle hnědá prachovitá hlína s malými kameny; 4 – světle hnědá tvrdá písčitohlinitá s menšími kameny; 5 – tmavě hnědá hlína s velkými kameny; 6 – světle hnědá prachovitá hlína s tmavou orniceovou hlínou; 7 – tmavá sypká hlína s uhlíky; 7a – tmavá sypká hlína; 8 – šedo-hnědá sypká hlína; 9 – černá sypká hlína; 10 – hnědá sypčí písčitohlinitá; 11 – tmavě hnědá sypčí hlína s drobnými kameny; 12 – promísený tvrdý žlutohnědý písek; 13 – oranžová tvrdá písčitojílovitá s úlomky pískovce; 14 – hnědá hlína; 18 – žlutý hrubý písek; 20 – světle hnědá velmi sypká písčítá hlína s malými pískovcovými kameny; 21 – světle hnědá velmi sypká písčitohlinitá s množstvím drobných pískovcových kamenů; 24 – tmavě hnědá hrudkovitá jílovitá hlína s mazanicí a malými kameny; 25 – šedo-hnědý hrubý promísený písek; 26 – velmi tvrdá stmelená vrstva hlíny, písku a oblázků; 28 – hnědá hlína; 29 – hnědá sypká písčítá hlína s velkými pískovcovými kameny; 30 – oranžový písek s velkými pískovcovými kameny; 31 – promísený žlutý písek s úlomky pískovce; 32 – promísený tvrdý žlutý písek; 33 – žlutý písek s malými úlomky pískovce; 34 – oranžová jílovitopísčítá s kameny; 35 – tmavě šedý jíl; 37 – zelenožlutá pískovcová suť; 38 – hnědá hlína; 39 – žlutá pískovcová suť.

Fig. 5. Budeč – foregrounds (Na kašně site), examination of outer rampart. Archaeological trench B1 surface of rear rampart part with remains of stone partition reinforcing rear facing (upper part) of the frontal rampart. View from north.

Obr. 5. Budeč – předhradí (poloha Na kašně), výzkum vnějšího valu. Sonda B1 – povrch zadního valového tělesa s pozůstatky kamenné plenty zpevňující zadní líc (horní část) předního valového tělesa. Pohled od S.

Fig. 6. Budeč – foregrounds (Na kašně site), examination of outer rampart. Archaeological trench B1 – beam floor at bottom of front rampart with remains of frontal stone partition; beam from upper wooden floor and clad with stones remaining at the south-western profile of the test trench. View from east.

Obr. 6. Budeč – předhradí (poloha Na kašně), výzkum vnějšího valu. Sonda B1 – trámová podlaha na dně předního valového tělesa s pozůstatky čelní kamenné plenty; při JZ profilu sondy ponechán kameny obložený trám z horní dřevěné podlahy. Pohled od V.

2.2.2. Excavation of the immediate area of the outer rampart's base

The fact that in the immediate surroundings of the rampart a stone structure demonstrating sections of fitted stone stacked above one another was uncovered by archaeological trench B1, intersecting the outer rampart including the surrounding foreground area, led to the excavations of the wider area. Archaeological trench B1 was extended along a length of 15 m (from the SE end of the archaeological trench) on both sides by 5 m – the B2–B4 quadrant connected to the SW side of the archaeological trench, and quadrant B5–B7 to the NE side of the archaeological trench, where each measured 5 x 5 m. The overall area

Fig. 7. Budeč – foregrounds (Na kašně site), examination of outer rampart. Archaeological trench B1 (cross-section of the trench): Front facing of rear rampart (chamber structure) situated on a fill of sandstone debris; on the surface of the chamber structure are remains of a stone partition, which served to reinforce the rear upper part (now removed) of the front wall. View from the northwest.

Obr. 7. Budeč – předhradí (poloha Na kašně), výzkum vnějšího valu. Sonda B1 (příčný řez sondou): přední líc zadního valového tělesa (komorové konstrukce) spočívajícího na navážce pískovcové suti; na povrchu komorové konstrukce jsou pozůstatky kamenné plenty, která zpevňovala zadní horní část (již odstraněného) předního tělesa hrady. Pohled od SZ.

Fig. 8. Budeč – foregrounds (Na kašně site), examination of outer rampart. Archaeological trench B1 – section of rear rampart capturing remains of wooden cross-piece between two chambers ending with a rear wooden wall. View from the southeast.

Obr. 8. Budeč – předhradí (poloha Na kašně), výzkum vnějšího valu. Sonda B1 – řez zadním valovým tělesem, zachycující pozůstatek dřevěné příčky mezi dvěma komorami ukončenými zadní dřevěnou stěnou. Pohled od JV.

excavation (218 m²) made up sector B8 (10 x 3 m), which connected to the NE side of quadrants B6, B7 (fig. 2). Archaeological excavations took place as follows:

The top of the extensive stone remains was reached by the removal of the humus below topsoil level, which reached thicknesses of 40 cm to 100 cm towards the outer rampart.

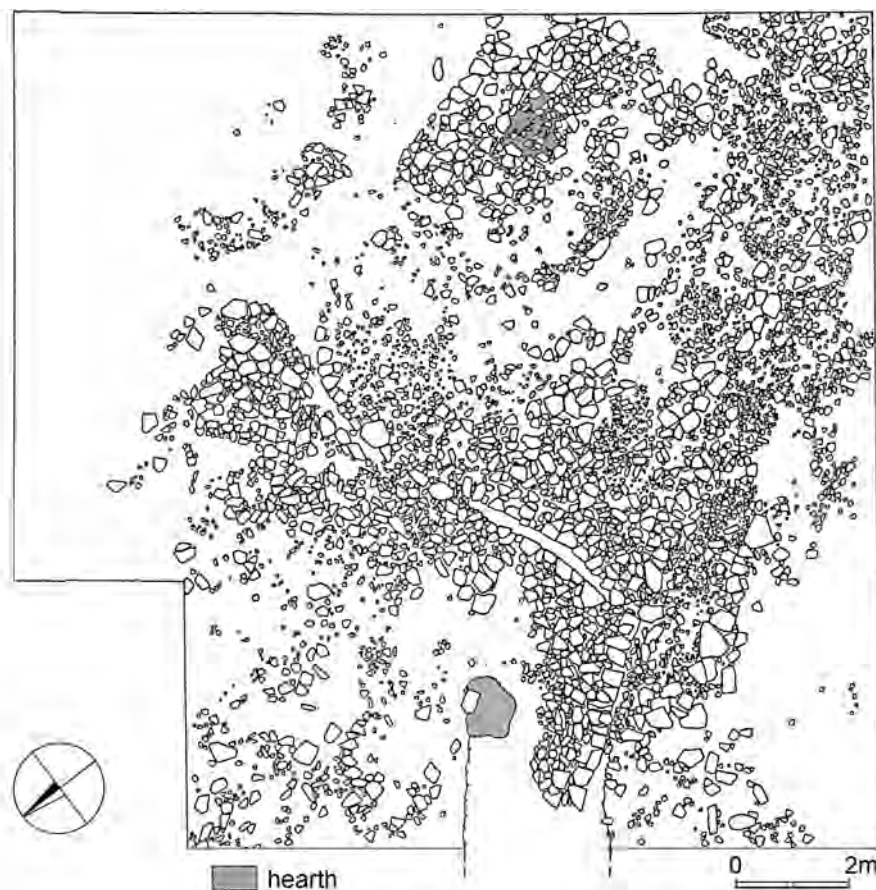

Fig. 9. Budeč – foregrounds (Na kašně site). Surface excavation B1–B8. Upper level of stone remains of Late Hillfort settlement development.

Obr. 9. Budeč – předhradí (poloha Na kašně). Plošný odkryv B1–B8. Horní úroveň kamenné destrukce mladohradištní sídlištní zástavby.

Even though its upper level was not very clear, it did indicate a line of heaped, stacked stones (*fig. 9*). The stone remains were examined using gradual removal and recording of individual stone levels, to which a layer of dark compact humus soil corresponded stratigraphically. Four levels of stone were recorded, which were evaluated as being two hemmed-in formations (measuring 10 x 5.7 m and 7.8 x 8.5 m; with a total of three hearths), facing the course of the outer rampart perpendicularly along their longer axis and separated from one another by a furrow caused by the meeting of the two neighbouring sides of these formations. The bolder lines on *fig. 10* represent the original placement of the stones stacked 2–4 in number above one another.

After removal of the stone remains of the settlement architecture and its related layer of dark humus (with an amount of iron slag in the eastern part of the excavated area) a layer of fine brown sandy-clayey soil was revealed, featuring numerous finds of cinders and daub

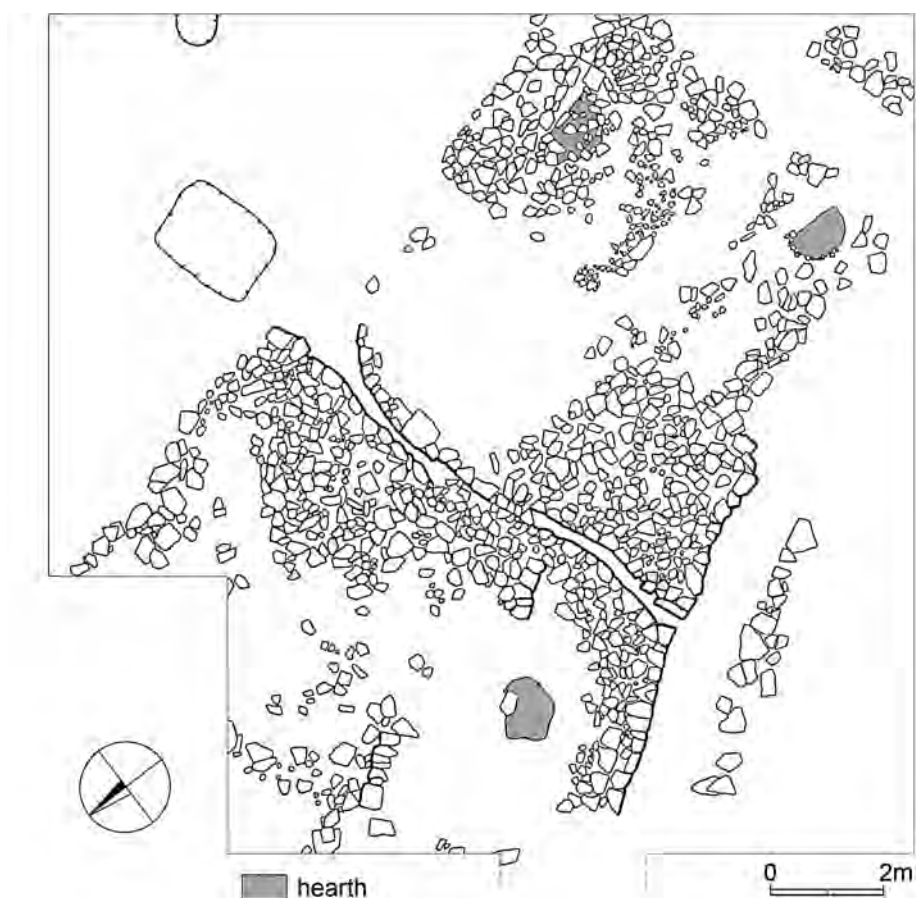

Fig. 10. Budeč – foregrounds (Na kašně site). Surface excavation B1–B8. Evaluation of Late Hillfort stone remains, i.e. capturing of distinct stone formations by projecting four recorded stone layers into one floor plan (thicker lines represent stones placed above one another on more levels).

Obr. 10. Budeč – předhradí (poloha Na kašně). Plošný odkryv B1–B8. Vyhodnocení mladohradištní kamenné destrukce, tj. zachycení výrazných kamenných útvarů promítnutím čtyř zdokumentovaných vrstev kamenů do jednoho půdorysu (silněji zvýrazněné linie představují ve více úrovních nad sebou kladené kameny).

with rod imprints. This layer covered the sandy and clay floors measuring approximately 3.5 x 3.5 m, each of which featured a hearth lined with burnt stones (*fig. 11*). The sandy and clayey floors, which are the remains of above-ground features with an interlaced wooden wall structure, were found in three areas, all up to three levels above one another. Individual floor finishes were covered more and more by similar soil (fine brown sandy-clayey soil), which was located on a layer of yellow sandstone debris and reached a thickness of around 40 cm in an area outside of the captured floors. The debris layer composed of disintegrated sandstone formed a levelling fill above the sandstone bedrock, which was disturbed by quarrying activity and which protruded above the debris in places.

Fig. 11. Budeč – foregrounds (Na kašně site). Quadrant B2 in western corner of area excavation: Sandy floor with hearth made of stacked burnt stones (remains of Middle Hillfort settlement development), on top of a fill of sandstone debris. View from east.

Obr. 11. Budeč – předhradí (poloha Na kašně). Čtverec B2 v západním rohu plošného odkryvu: Písečná podlaha s ohništěm z vyskládaných přepálených kamenů, vybudovaná na navážce pískovcové sutě. Pohled od V.

3. Stratigraphic sequence and dating of anthropogenic activities at the Na kašně site of the Budeč foregrounds

3.1. Sandstone quarry and its fill

The first anthropogenic activity at the slightly elevated terrain area, bordered on the western side of the foregrounds by an outer rampart jutting out in an arch-like manner, was the breaking of the sandstone rock making up the archaeological bedrock at the examined area (Na kašně). The stone quarrying, made easier by strong vertical and horizontal (perhaps tectonic) rock ruptures, took place along the natural sandstone banks. Thanks to excavations of the outer rampart and its immediate vicinity (sectors B1–B8), it was possible, at the NW part of Na kašně, to record an uninterrupted sandstone bedrock surface, affected by ruptures, from the initial quarry wall² up to the outer rampart.³

It is not possible to reliably determine the time when the said location was quarried for sandstone.⁴ We are able only to determine the time when the quarry was filled. Based on the pottery fragments contained in the levelling debris fill of disintegrated sandstone (*fig. 12*), the sandstone quarry was filled in at a time when advanced Middle Hillfort pottery was in

² The initial quarry wall was found in sector A25, A30, A31, at the boundary between sectors A1/A2 and in sector A19.

³ We can assume a similar situation at the west, southwest and southern parts of the Na kašně site.

⁴ It could also have been in prehistoric times, as the Budeč promontory was already settled on at the time of the Tumulus culture (Br C), and during the Knovíz culture (Br D – Ha A) it was fortified at the highest point by a wall with large, roughly worked chunks of sandstone, chert and shale (*Bartošková 2003*, 186–187).

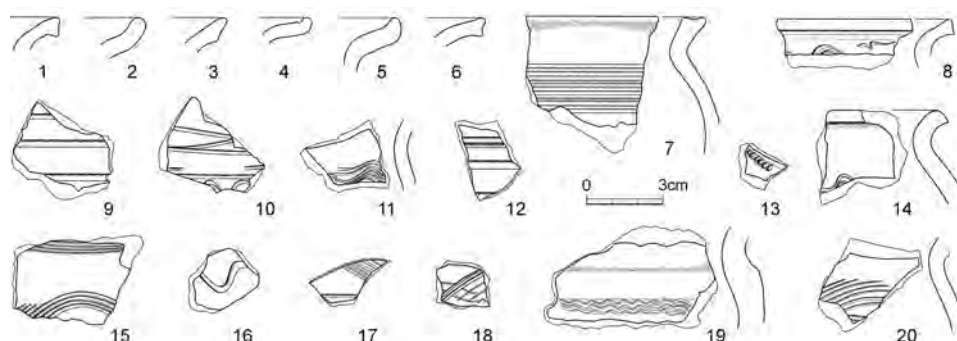

Fig. 12. Budeč – foregrounds (Na kašně site). Selection of pottery from sandstone debris covering breaking sandstone rock (4 – collar-type rim).

Obr. 12. Budeč – předhradí (poloha Na kašně). Výběr keramiky z pískovcové suti překrývající lámáním zasaženou pískovcovou skálu (4 – límcovitý typ okraje).

use⁵ and was chronologically represented by the period of morphologically distinct pottery with collar-shaped rims⁶ (fig. 12: 4). Based on dendrochronological data obtained in Prague, the circulation of the collar-rimmed pottery is dated to the first third of the 10th century (Prague Castle: see *Boháčová 2008*, 115), or even as early as the end of the 9th century (Lesser Town suburbium of Prague Castle: see *Čiháková – Havrda 2008*, 209). Due to the fact that in this period (end of 9th century to first third of 10th century) the construction of the first phase of the outer Budeč fortifications took place (over and above the filling of the quarry), as did the first phase of settlement (pottery with the same properties occurred in all the stratigraphic locations – advanced Middle Hillfort pottery with collar-type rims), we date the filling of distinct rock irregularities (and thus the resulting settlement surfaces) to the beginning of this period, i.e. approximately to the end of the 9th century or beginning of the 10th century.

⁵ The term “Middle Hillfort” is an archaeological term indicating the development stage within the Early Medieval period in Bohemia that is traditionally dated to the period between 800–950 (the term “Late Hillfort” thus indicates the period dated to between the years 950–1200). Pottery of the Middle Hillfort period is distinguished by a simple rim and “comb” decoration. While the older phase of its development (1st half of 9th century, exceeding into its second half) is represented by typical rounded rims with and a straightly cut-off facet which over time began also to be grooved, the younger phase (approximately the last quarter of the 9th century to the first half of the 10th century) sees the onset of rims ended off with narrow moulding (done by drawing out one or both edges of the rim). Besides comb decoration, the simple edges of the later phase of the Middle Hillfort period also begin to feature decoration with simple wavy and horizontal grooves applied with a one-point, or double-point, scorer. In terms of technology, typical for the simple-rim pottery is the use of a considerable variability of pottery material, including surface finishing.

⁶ Pottery with collar-type rims is very similar in terms of rim profile to pottery with chalice-shaped rims, which represent the leading type of Late Hillfort pottery in the Central Bohemian area during the 2nd half of the 10th to 11th century. As with chalice-shaped rims, the collar-type rims are S-shaped, but – contrary to the chalice-shaped rims – they feature distinct (even horizontal) splaying and, in essence, concurrent rim S-shaped lines on the inside and outside, which results in more or less a constant intensity of the potsherds. Pottery with collar-shaped rims is characterised by simply arranged comb decoration that always begins with a band of combing at the lower neck, followed by comb waving below this decoration.

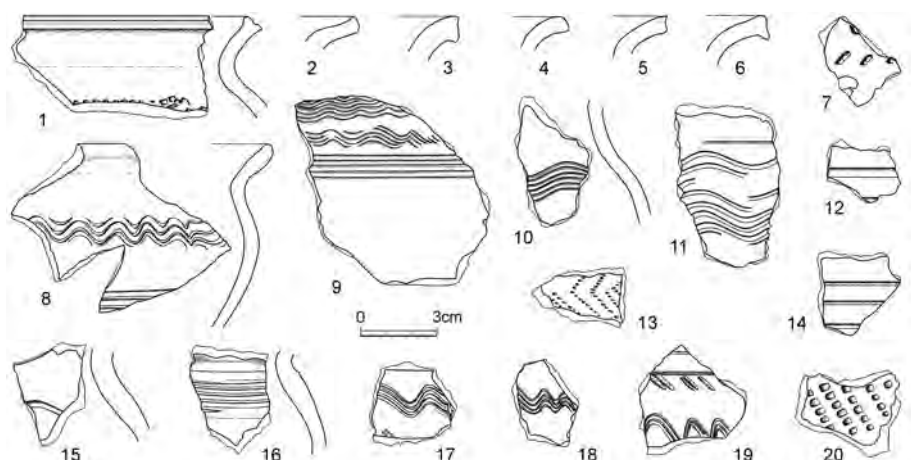

Fig. 13. Budeč – foregrounds (Na kašně site), examination of outer rampart. Selection of pottery from rear part of rampart, i.e. from first phase of wall construction.

Obr. 13. Budeč – předhradí (poloha Na kašně), výzkum vnějšího valu. Výběr keramiky ze zadního valového tělesa, tj. z první stavební fáze hradby.

3.2. Construction of Early Medieval wall (first phase of outer fortifications)

The first phase of the outer fortifications at the examined location features a single-chamber wall structure, preserved in the form of the rear of the rampart (*fig. 4: b* – layers 33, 35; *fig. 4: c* – layers 29–30, 34–35). The captured border between two neighbouring wooden chambers showed that various types of material were used to fill them. In one case, the chamber was filled with rough sand with small weathered fragments of sandstone and in the other case it was filled with loose sandy soil predominantly with large chunks of sandstone, which were stacked on one another in the rear end of the chamber. Only the bottom of both chambers features the same layer of dark grey clay, which contained typologically advanced Middle Hillfort potsherds decorated with combed wavy bands, combed punctures, and also horizontal grooves applied with a one-point scorer. The single-chamber structure of 2–3 m in width ended with a wooden wall at the rear. We do not know the appearance of the front of the oldest wall in the western part of the foregrounds. We can only but assume that it was made up of a frontal stone partition – like the northern part of the foregrounds examined in 1941 by *M. Šolle (1946; 1947)*⁷, – which “went its own way” during later expansion and deeper anchoring of the fortification in a forward direction. The stones from the presumed frontal stone partition were most probably used to build new protective walls, the stone foundations of which were uncovered in the forefront of the front part of the examined rampart. A reconstruction of the appearance of the oldest wall (first phase of the outer fortifications) is suggested in *fig. 18: I*.

Pottery contained in the rear of the rampart, which represents the remains of the oldest wall, as well as the relatively thick layer of sandstone debris that covered the quarried bed-

⁷ For an evaluation of the construction development of the outer wall, including a reconstruction of its appearance in the northern part of the Budeč foregrounds, see *Bartošková 2010a*, 245–257.

rock and which represented the levelling fill that the oldest wall was built on, allowed for the determining of the onset of construction of the outer Budeč fortifications in the western part of the foregrounds. The construction of the wall began soon after the filling of the disturbed sandstone rock, captured under a debris fill at several positions at Na kašně, i.e. in all archaeological trenches dug in its northwestern, western and southern parts (*Bartošková 1992*, 435). The fact that there was no settlement layer registered on the surface of the sandstone debris under the rear rampart (interpreted as the oldest wall) testifies to the rapid succession between the filling of the rock irregularities and the construction of the outer fortifications. Equally, Early Medieval pottery fragments, found along with prehistoric fragments in the rear of the rampart (*fig. 13*) and in the levelling debris layer below it (*fig. 12: 6, 13–14, 18*), feature the same characteristics – they represent pottery of the later phase of the Middle Hillfort period. Based on the stratified pottery finds from the stated archaeological situations, we are able to date the construction of the oldest wall, protecting the outer grounds of the Budeč hillfort in the Early Medieval period, approximately to the end of the 9th century or beginning of the 10th century.

3.3. The beginning of Early Medieval settlement (first settlement horizon)

The filling of the rock irregularities with sandstone debris and the resulting relatively level terrain foundation gave rise to conditions suitable not only for the construction of fortifications, but mainly for the founding of a settlement, as sandstone debris absorbs water well and thus prevents the terrain from becoming waterlogged. The settlement was founded more or less at the same time as the construction of the outer fortifications. Evidence of this is found in the fact that the oldest settlement horizon layer sat directly on the sandstone debris fill and there was no settlement layer on the sandstone debris under the oldest wall.

Throughout its existence, the oldest settlement at the Na kašně site was protected by the oldest wall (first phase of outer fortifications). The first settlement horizon is represented by the remains of above-ground settlement features which were preserved in the form of sandy and clay floor finishes with stone hearths located on top of these floors (*Bartošková 1992*, 445–446). Floors, together with numerous finds of daub with rod imprints, which are the remains of interlaced above-ground wooden structure features, occurred in a layer of brown fine-to-ashy sandy-loamy soil in which various metal, bone and stone items were found along with an amount of potsherds and animal bones. Of the non-ceramic products, worth mention are spindles (5 specimens), knives (7 specimens), iron belt buckles (2 specimens), iron arrows (4 specimens) and mainly an entirely unique bone lining (most probably a sheath for a knife or dagger; L. 13 cm; W. 1.1–2.0 cm; H. 0.05 cm) with a peacock motif applied using an engraved and open-work decoration technique (*Bartošková 1995a*, 50–53; *1996; 2010b*, *fig. 27: 5*) and part of an iron high-arch U-shaped spur, dated in general to between the last quarter of the 9th century and the first half of the 10th century (*Bartošková 1997*, 113, *fig. 1*). The pottery finds relating to the oldest Early Medieval settlement in the western part of the Budeč foregrounds have already been evaluated (*Bartošková 1997*) – they are of an advanced Middle Hillfort nature (*fig. 14*) and are distinguished by the presence of fragments of vessels with collar-shaped rims (*fig. 14: 1–2*). The duration of the first settlement horizon can be dated approximately to the first third of the 10th century. Its demise was followed by a significant expansion of the oldest wall.

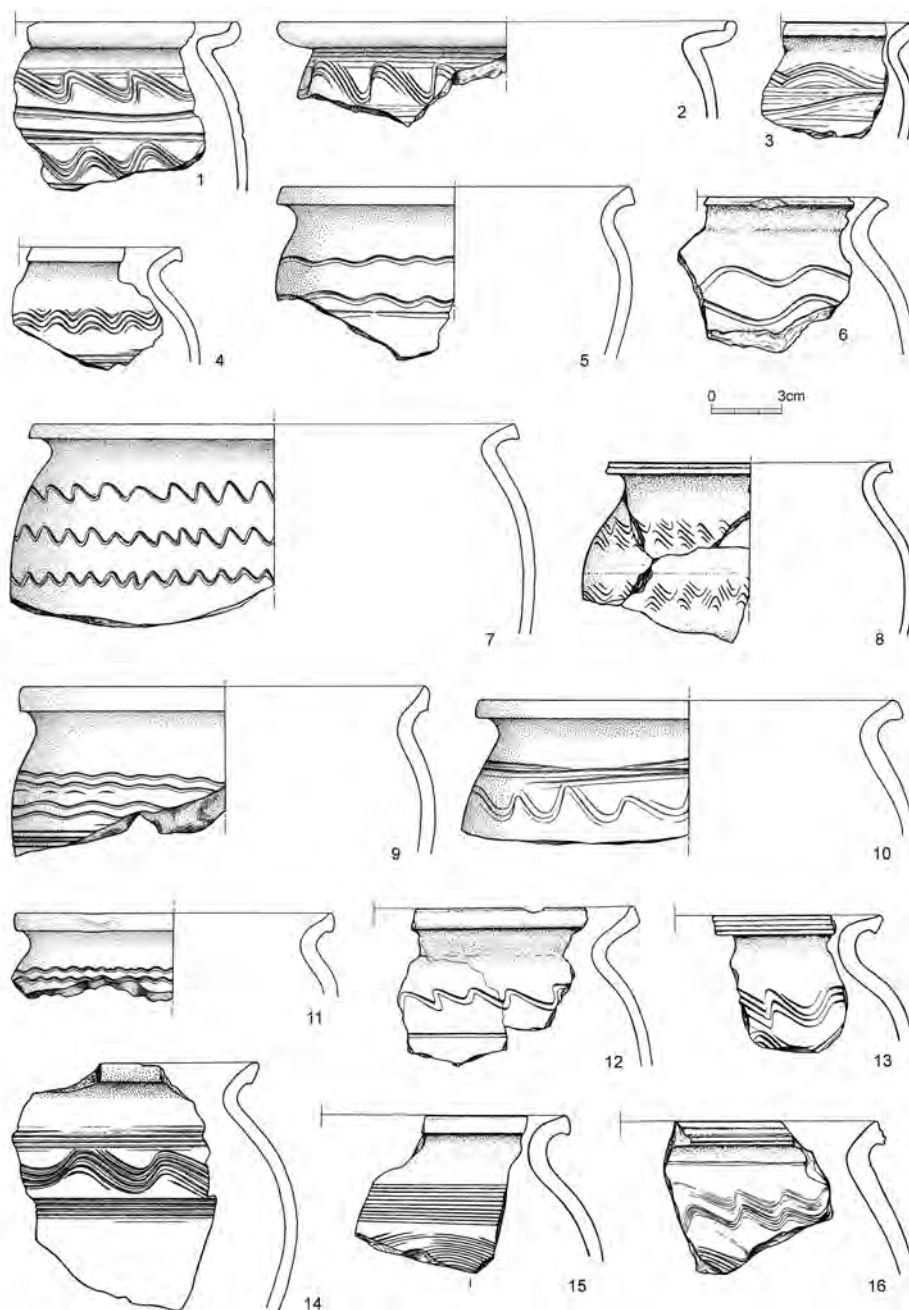

Fig. 14. Budeč – foregrounds (Na kašně site), surface excavation B1–B8. Selection of pottery from first settlement horizon (1, 2 – pottery with collar-type rims).

Obr. 14. Budeč – předhradí (poloha Na kašně), plošný odkryv B1–B8. Výběr keramiky z prvního sídlištního horizontu (1, 2 – keramika límcovitého typu okraje).

3.4. Expansion of wall (second phase of outer fortifications)

It can be assumed that after the demise of the oldest settlement the remaining settlement layer was used to fill the new wooden fortification structures added on to the front of the then current wall. The expansion of the then current one-part wall to a deeper anchored front wall with a frontal stone partition represents the second phase of outer fortifications at the examined site, which meant a significant reinforcement and strengthening of fortifications. While the rear wall, i.e. the remains of the older fortifications, was situated on debris leveling out irregular sandstone bedrock, the base of the newly built frontal wall was dug into the sandstone debris and thus fixed firmly into the ground. The remaining wood and earth body of the older wall, which was leaned against by the front at the top, was used to fix the upper part into place. Grate-like floors with timber, placed next to one another longitudinally, made up the wooden structure of the frontal wall, filled at the base with a rough mixture of sand and, further upward, with loamy and silty soil with tiny stones, burnt pieces of daub, animals bones and primarily with a large amount of typologically advanced Middle Hillfort sherds; these floors were well preserved in the lower part of the wall featuring five levels above one another, almost regular apart in distance (approximately 20 cm apart). The lowest part of the grate-like floors, forming the base of the timber structure of the frontal wall, was well anchored in the front – it ran under the foundations of the frontal stone partition composed of chunks of sandstone on a hard plinth of bonded sand and pebbles (*fig. 6*). Connected to the solid lower part of the wall structure, which reached a height of approximately 1 m (*fig. 4: b* – layers 24, 25; *fig. 4: c* – layers 20–21, 25), was an upper part made most probably from a lighter timber structure. This was composed likewise of beams placed next to one another longitudinally, but with larger distances between one another and above one another; this can be concluded based on the several pieces of wood captured in a massive block of silty soil (layer 3). The two-part wall with the frontal stone partition and terraced wood and earth gallery (chamber-like structure in the rear, and in the front made of several levels of wooden grate-like floors above one another) was 6–7 m wide. A reconstruction of the appearance of the wall, representing the second phase of the outer fortifications at the examined site, can be seen in *fig. 18: II*.

The added-on frontal wall yielded a large pottery assemblage of 1273 sherds (for selection see *fig. 15*), which contains, as in the oldest wall, sherds with simple rims (finished mainly with narrow moulding of various forms) and with regular combed decoration, and sherds decorated with one-point scoring (simply wavy lines combined with simple grooves or simple horizontal grooves applied in a spiral fashion below one another). As opposed to rim sherds from the oldest wall (preserved in the form of the rear part of the rampart), the added-on front part of the newly built fortification (as with the oldest settlement layer at the examined site) features also simple rims with more complex profile finishing, mainly in the form of distinctly grooved mouldings. Mainly though, there are fragments of vessel rims with concurrent S-shaped inner and outer lines, resulting more or less in the constant strength of the rim and neck, which represent an already archaic form of chalice-shaped rims (*fig. 15: 1–3, 7, 10, 15*).⁸ Nonetheless, the classic chalice-type rim (with a strengthened

---

⁸ Contributing to the defining of the oldest forms of chalice-shaped rims was the concluded find situation at Stará Boleslav, where along with pottery with simple rims, thin-walled varieties of chalice-shaped rims of the same strength were found in the ditch fill accompanied by a wood and earth wall (first phase of fortifications) between

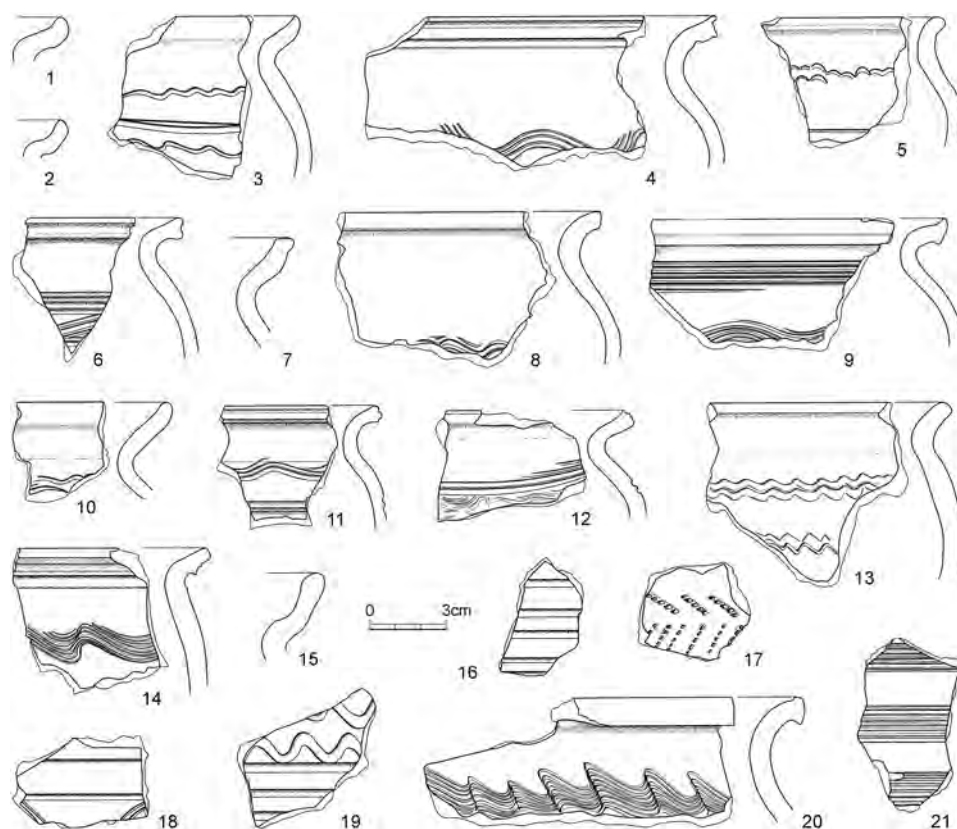

Fig. 15. Budeč – foregrounds (Na kašně site), examination of outer rampart. Selection of pottery from front part of rampart, i.e. from second phase of wall construction (1–3, 7, 10, 15 – archaic forms of chalice-type rim profiles).

Obr. 15. Budeč – předhradí (poloha Na kašně), výzkum vnějšího valu. Výběr keramiky z předního valového tělesa, tj. z druhé stavební fáze hradby (1–3, 7, 10, 15 – archaické formy kalichovitě profilovaného okraje).

rim compared to a thinner neck and usually an enlarged lower neck), connected to a grey body with a gritty finish⁹ decorated solely with a one-point scorer (various combinations of simple waves and horizontal grooves) and dated at the earliest between the second third of the 10th century and the 11th century, is not represented at all in this large pottery assembly. Based on the pottery finds contained in the frontal rampart, interpreted as the remains of a wood and earth gallery structure added onto, including the frontal stone partition,

the acropolis and the foregrounds and covered by a sandy cave-in, as were strengthened chalice-shaped rims (compared to thinner necks) with a groove-shaped outer side where the decoration was primarily still of comb-type (*Boháčová 2003a*, fig. 30a). At Prague Castle, the onset of archaic forms of pottery with chalice-shaped rims is linked with the expansion of the oldest wood and earth wall (i.e. second phase of wood and earth fortifications) between the inner grounds and the foregrounds (PH B2) and is dated, based on dendrochronological data, to the turn of the second third of the 10th century (*Boháčová 2008*, 115).

⁹ The gritty finish of the surface is due to a strong admixture of grog in the clay.

the oldest wall, and also based on the pottery accompanying the oldest settlement horizon at the examined site, we are able to date the expansion of the wall (i.e. the second phase of outer fortifications) to the beginning of the second third of the 10th century.

3.5. New settlement development after the demise of the oldest settlement (second settlement horizon)

At the time of the operation of the second phase of the outer fortifications, new settlement development took place on top of the ruins of the defunct oldest settlement represented by above-ground features with sandy or clayey floor finishes and with vertical timber walls; this new development was preserved in the form of (mostly in a state of ruin) stone foundations of above-ground features. This represents the second settlement horizon at the examined site. The uncovered stone structure (with three hearths in total), i.e. the remains of Late Hillfort settlement architecture, was more or less right-angled in shape, bordered in some segments by lines of formerly placed fitted stones mainly in three to four levels above one another. One of the bordered stone formations in the northeastern part of the excavated surface (*fig. 10*) is linked to blacksmithing activities, based on the amount of iron slag found in the area of the stone paving with a hearth and in its immediate vicinity (*Bartošková 1992*, 440–445).

Mainly finds of Late Hillfort pottery and the link to the development sequence of previous chronologically determined activities (see Ch. 3.1–3.4) allow us to date the second settlement horizon into the later Hillfort period. These represent fragments of vessels featuring classic varieties of chalice-type rims (*fig. 16*), the en-masse use of which is, based on stratigraphic findings at Prague Castle and at Stará Boleslav linked with absolute chronology data, dated to the course of the second third of the 10th century (*Boháčová 2008*, 115).¹⁰ The trend in pottery with chalice-type rims slowed down during the 11th century, when it started being replaced by pottery with archaically bulgy rims (*Bartošková 1999*, 731–736).¹¹ At the western part of the Budeč foregrounds (Na kašně) pottery with classic varieties of chalice-type rims was found in a layer of dark humus at the stone foundation level of the said youngest settlement development; besides a large amount of animal bone and iron slag, also a range of various other artefacts was found here. Of these, worth a mention are spindles (9 specimens), knives (11 specimens), iron arrows (3 specimens) and iron bands of a pail, a fragment of a bronze cascabel, an amber bead, iron fittings linked to a sword belt strap or

---

¹⁰ Classic varieties of chalice-type rims occurred at Prague Castle in the settlement layer located on top of the expansion of the dendrochronologically dated oldest walls (it was built after, or in intervals between the years 908–917), i.e. of the second phase of wood and earth fortifications (*Boháčová 2001*, *fig. 52B*). At Stará Boleslav the classic varieties of chalice-type rims were obtained from a depression (above a ditch which was buried in sand between the acropolis and the foregrounds), linked to the defunct horizon of the first phase of fortifications and within the context of the building of stone walls (*Boháčová 2003a*, *fig. 31a-d*). The previous stratigraphic situation linked to the onset of the oldest (archaic) forms of chalice-type rims is detailed in footnote 8.

¹¹ The onset of pottery with archaically bulgy rims falls at the latest into the second half of the 11th century. This is based on the absolutely dated situation at Budeč, where – at the southern part of the acropolis – graves (dating to the period when burial grounds were established after the demise of the hillfort, one of which contained a coin minted in the first decade of the 12th century, which was laid in the grave as an obolus) were found dug into the stone ruins of the youngest settlement features; these featured pottery with chalice-type rims, and primarily numerous fragments of pottery with archaic bulgy rims (*Bartošková 1999*).

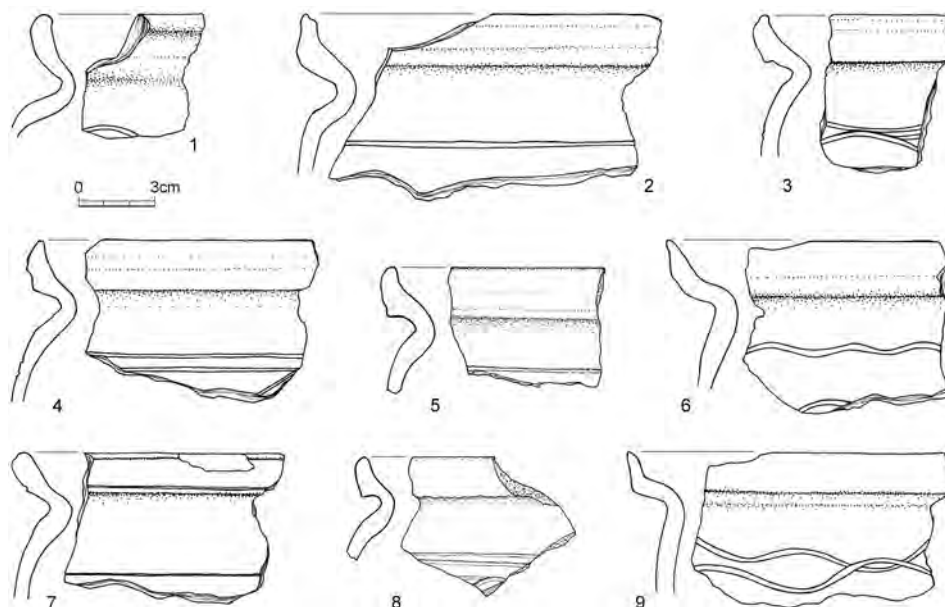

Fig. 16. Budeč – foregrounds (Na kašně site), surface excavation B1–B8. Selection of pottery from second settlement horizon.

Obr. 16. Budeč – předhradí (poloha Na kašně), plošný odkryv B1–B8. Výběr keramiky z druhého sídlištního horizontu.

horse gear (*Bartošková 2010b*, 112, fig. 16: 9), a decorated antler sheath, i.e. a so-called “foldable sickle” (*Bartošková 1995*, fig. 8: 4; *2010b*, 27: 1), a fragment of a bone one-sided comb with a profiled lateral and tooth side (*Bartošková 1995*, fig. 8: 1; *2010b*, 27: 3), a decorated bone handle of an iron scorer (*Bartošková 1995*, fig. 8: 3; *2010b*, 27: 2) and an iron spur with a long out-tilted prick, dated to the second half of the 10th century (*Bartošková 1992*, 444–445, tab. XI: 3a, 3b). It should be mentioned that the stone remains of above-ground structures were uncovered also within the grounds of the hillfort (acropolis), particularly in its southern part which *Z. Váňa (1995, 127)* assumed – due to their occurrence – was the site of a Late Hillfort palace-type structure. The stone foundations of above-ground features themselves were testimony to a stable layout of settlement buildings, which – compared to other strongholds in Early Medieval Bohemia – indicates the exceptional nature of the Budeč environment, especially if the profane stone structure buildings are also found at the foregrounds. The above-ground structures at Na kašně were built on stone foundations (second settlement horizon), protected during their existence by the two-part wall of the second phase of the outer fortifications. After a certain period, only the front part of this wall remained functional; during the existence of the youngest settlement development this part was raised and reinforced with a stone partition at the rear (see Ch. 3.6). The dating of the second phase of settlement approximately to the period between the second third and the end of the 10th century, possibly exceeding into the first half of the 11th century, is based both on the current time-related specification of the occurrence of pottery with classic varieties of chalice-type rims (which accompanied this concluding settlement in the

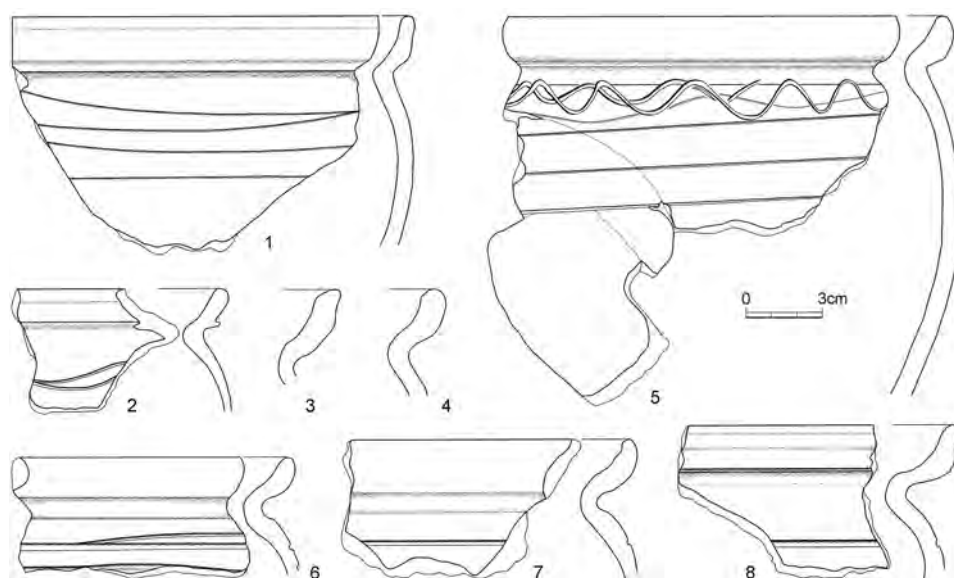

Fig. 17. Budeč – foregrounds (Na kašně site), examination of outer rampart. Selection of pottery from remains of rampart layers stemming from remains of raised upper part of rampart front, i.e. from third phase of wall construction.

Obr. 17. Budeč – předhradí (poloha Na kašně), výzkum vnějšího valu. Výběr keramiky z destruktivních valových vrstev pocházejících z destrukce zvýšené horní části předního valového tělesa, tj. ze třetí stavební fáze hrady.

western part of the Budeč foregrounds) and on current dating of the onset of pottery with archaically bulgy rims (at the latest to the second half of the 11th century – see footnote 11), which was not represented at all at the Na kašně site among the stone remains of the youngest settlement development.

3.6. Reinforcement and raising of the walls (third phase of outer fortifications)

At the time when the settlement structures were set on stone foundations (second settlement horizon), the outer fortifications made up of two-part walls with a frontal stone partition and a terraced wood and earth gallery again underwent building modifications. This took place at a time when the rear wall was partly in ruins in the form of an embankment and the remains of the wall were made up only of the frontal stone partition and of the original front wall which was not entirely intact at the top parts. At that time there remained a one-part wall reinforced with a stone partition at the rear and this wall was furthermore raised. Primarily the remains of rampart layers testify to the third construction phase of the wall (*fig. 4: a* – layers 5, 7–9; *fig. 4: c* – layers 4–5, 7, 7a, 8, 11); these cover the remains of the collapsed rear wall and contain a significant amount of Late Hillfort pottery with classic varieties of chalice-type rims (*fig. 17*). The remains of the rampart layers stem from the raising of the wall above the wood and earth structure of the original frontal part of the wall. The circumstances that the upper layer of remains contained a large amount of stone (layers 4, 5) lead to the interpretation that the surface of the raised wall was reinforced with a layer of stone.

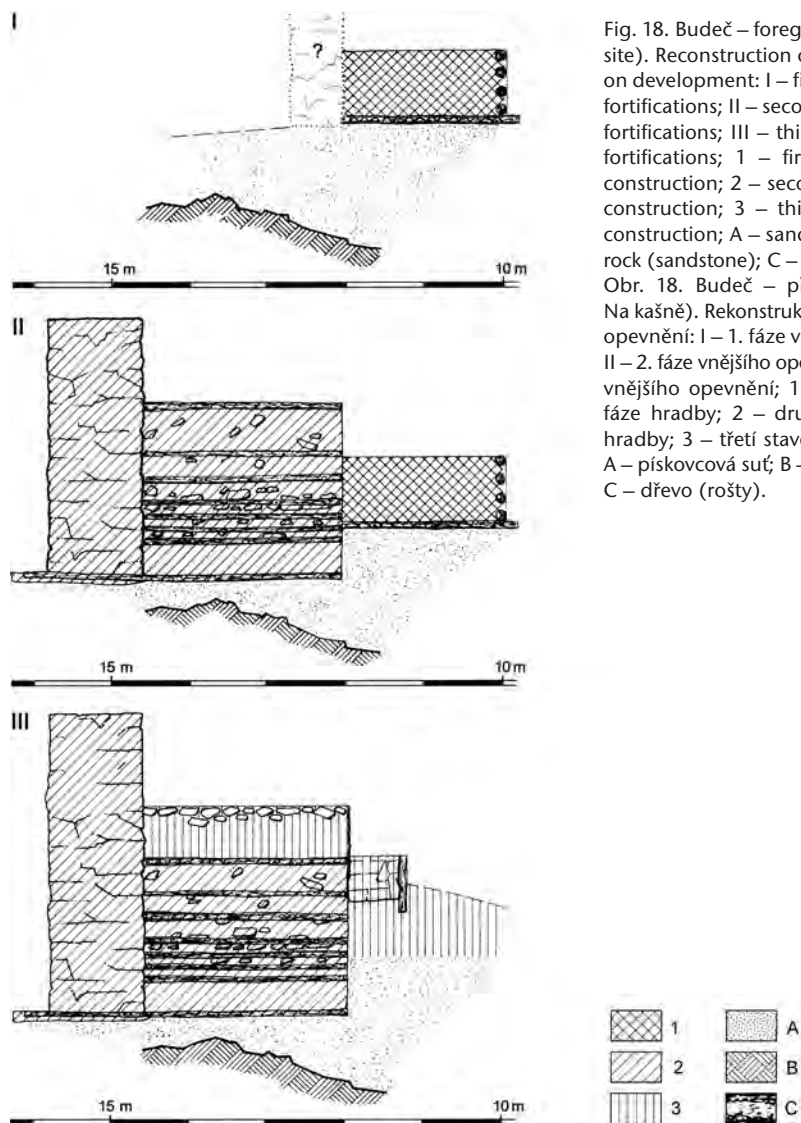

Fig. 18. Budeč – foregrounds (Na kašně site). Reconstruction of outer fortification development: I – first phase of outer fortifications; II – second phase of outer fortifications; III – third phase of outer fortifications; 1 – first phase of wall construction; 2 – second phase of wall construction; 3 – third phase of wall construction; A – sandstone debris; B – rock (sandstone); C – wood (grates).
Obr. 18. Budeč – předhradí (poloha Na kašně). Rekonstrukce vývoje vnějšího opevnění: I – 1. fáze vnějšího opevnění; II – 2. fáze vnějšího opevnění; III – 3. fáze vnějšího opevnění; 1 – první stavební fáze hradby; 2 – druhá stavební fáze hradby; 3 – třetí stavební fáze hradby; A – pískovcová suť; B – skála (pískovec); C – dřevo (rošty).

Also testimony to the third construction phase of the outer walls is the foundation trench hole for the rear stone partition (*fig. 4: a* – layers 13, 14, 18; *fig. 4: c* – layers 10, 28) and a post hole as the remains of a post supporting the rear of the said partition, fixed into the surface of the rear part of the rampart in the form of a collapsed embankment (*fig. 5*). Its compacted, Late Hillfort surface contaminated with sherds (*fig. 4: b* – layers 12, 31, 32) indicates the utilisation of the embankment during the period of operation of the latest phase of outer fortifications. The embankment most probably served to facilitate easier access to the wall. The one-part wall with a frontal stone partition and wood and earth gallery, the upper part of which was reinforced by a stone partition at the rear, and which was fur-

thermore also raised, reached a width of around 5 m; it had a total width of over 7 m if one includes the access embankment. A reconstruction of the wall, which represents the third phase of the outer fortifications at the examined site, is offered in *fig. 18: III*.

The dating of the most recent construction phase of the outer fortifications is based on the stratified pottery from the remains of the rampart layers, stemming mainly from the raised remains of the wall. The pottery from the remains of the rampart layers, which covered the rear rampart in the form of an embankment, represent mainly the classic varieties of chalice-type rims (*fig. 17*). Based on stratigraphic monitoring taking place at Central Bohemian Early Medieval central sites, these are dated to the period between the second third of the 10th century and the course of the 11th century (*Bartošková 2011, 292–296*). The reinforcing and raising of the remaining wall falls into this long time period, which represents the third construction phase of outer fortifications at the western part of the Budeč foregrounds. Due to the fact that the latest settlement (second settlement horizon), which was protected by the reinforced and raised one-part wall in its closing phase, is dated between the second third and the end of the 10th century, possibly exceeding into the first half of the 11th century (see Ch. 3.5), we are able to narrow down this expansive time period and date this third construction phase of outer fortification into the last third of the 10th century, at the latest to the beginning of the 11th century.

4. Conclusion

The existence of the settlement of the Budeč foregrounds, utilising features with stone structures in its latest phase, comes to an end at the first half of the 11th century at the latest, when also the unmaintained outer fortifications gradually begin to fall to ruins. This dating of the demise of the Budeč foregrounds is based both on the above stated time period for the occurrence of pottery with classic varieties of chalice-type rims which accompanied the latest stage of settlement in the western part of the foregrounds, and on comparisons with pottery from the latest settlement horizon and its absolutely dated demise at the acropolis of the Budeč stronghold.

The period of the demise of the Budeč acropolis could be determined due to stratigraphic situations at its southern part, which featured graves (dug into the stone remains of settlement structures and inner fortifications) which were linked to the burial grounds established after the demise of the acropolis. One of the graves contained an obolus in the form of a denar from the time of Bořivoj II, minted in the years 1100–1107 and 1109–1110. If burials took place in these areas sometime at the start of the 12th century¹², then the demise of the settlement and acropolis fortifications falls into the course of the second half of the 11th century (*Bartošková 1999, 726–731*). The pottery that was found on the level of the stone remains of the latest settlement structures and that related to the demise of the Budeč acropolis are represented mainly by a large number of a thick-walled variety

---

¹² It stemmed from the statistical processing of Early Medieval grave coin finds that coins that were ritually deposited into graves were ones that were actually in circulation. We therefore justifiably presume that the denar from the time of Bořivoj II, minted in the first decade of the 12th century, was deposited at approximately the same time into the said grave (*Bartošková 1999, 726–731*).

of archaic bulgy-type rims, which is a type of Late Hillfort pottery that gradually replaced pottery with chalice-type rims. Its occurrence was permanently dated at the earliest to the period around the mid-12th century (Čiháková 1984, 257; Boháčová 1997, 87–89; Dragoun 1996, 33, 36; Frolík – Smetánka 1998, 298). The fact that pottery with archaic bulgy rims was found in great numbers in the stone remains of the youngest settlement structures at the Budeč acropolis (which means that it was used still at the time of settlement activity at the stronghold), its onset falls approximately into the period about a century earlier, i.e. at the latest into the second half of the 11th century (Bartošková 1999, 731–736). Due to the fact that pottery with chalice-type rims accompanied the youngest settlement horizon at the Budeč foregrounds, where pottery with archaic bulgy-type rims was sporadically present only in the humus layer, below the topsoil, deposited only after the demise of the settlement and outer fortifications, is testimony to the earlier demise of settlement and fortifications at the foregrounds as opposed to the acropolis which was in operation for a longer period. The demise of the settlement and fortifications of the Budeč foregrounds falls at the latest into the first half of the 11th century; this is so based not only on the relatively extensive excavations at the Na kašně site, but also based on all current archaeological trenching conducted at the foregrounds, where likewise excavated settlement situations contained no pottery with archaic bulgy rims.

The Na kašně site at the western part of the Budeč foregrounds is by its nature a settlement development and the presence of artefacts, which can be linked to a higher social class, comparable with the acropolis environment and different to other studied areas at the foregrounds, where only regular pit features, two semi-sunken huts and one storage pit (depth 270 cm) were uncovered by archaeological trenching; these are types of settlement features that were not intended for the site of Na kašně, which was protected from the south, west and north by the arch-like jutting out of the outer fortifications.

English by *David J. Gaul*

Bibliography

- Bartošková, A. 1983:* Archeologický výzkum na předhradí Budče v porovnání s výsledky magnetické prospekce – Archaeological excavations carried out at the bailey of Budeč compared with the results of magnetic prospection. In: Geofyzika a archeologie. 4th meeting. Liblice 1.–4. XI. 1982, Praha, 115–118.
- *1992:* Archeologický výzkum budečského předhradí v poloze Na kašně. První etapa hodnocení – Die archäologische Erforschung der Budečer Vorburg in der Lage „Na kašně“. Die erste Bewertungs-etappe. Archeologické rozhledy 44, 431–452, 498–502.
- *1995:* Die Knochen- und Geweihindustrie aus der Vorburg des frühmittelalterlichen Budeč – Lage „Na kašně“. Památky archeologické 86/2, 21–62.
- *1996:* Kostěná ozdobná destička s motivem páva z budečského předhradí – Das beinerne Zierplättchen mit dem Pfauenmotiv aus der Vorburg von Budeč. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity E 40, 101–110.
- *1997:* Keramický soubor z počátků raně středověkého osídlení budečského předhradí – Ein keramischer Komplex aus den Anfängen der frühmittelalterlichen Besiedlung der Vorburg von Budeč. Památky archeologické 88/1, 111–114.
- *1999:* Zánikový horizont budečské akropole. Ke chronologii raně středověké keramiky – Der Untergangshorizont des Akropolisburgwalls von Budeč. Zur Chronologie der frühmittelalterlichen Keramik. Archeologické rozhledy 51, 726–739.
- *2003:* Revizní analýza archeologické situace u rotundy sv. Petra a Pavla – Revisionsanalyse der archäologischen Situation bei der St.-Peter-und-Paul-Kirche in Budeč. Památky archeologické 94, 183–218.

- Bartošková, A. 2004a:* Dvorec hradskeho správce na Budči? Srovnání publikovaných závěrů s výpovědí terénní dokumentace – Ein Gehöft des Burgverwalters in Budeč? Eine Gegenüberstellung der veröffentlichten Interpretationen und der Aussage der Grabungsdokumentation. *Archeologické rozhledy* 56, 310–320.
- *2004b:* K vývoji vnitřního opevnění na Budči – Zur Entwicklung der Innenbefestigung von Budeč. *Archeologické rozhledy* 56, 763–797.
- *2010a:* Raně středověké opevnění vnějšího areálu hradiště Budeč – Die frühmittelalterliche Befestigung des äusseren Areals der Burganlage Budeč. *Památky archeologické* 101, 243–282.
- *2010b:* Budeč – ein bedeutendes Machtzentrum des frühen böhmischen Staates. *Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters* 38, 85–159.
- *2011:* Zánik knížecího dvorce na Budči – The demise of the ducal curia at Budeč. *Archeologické rozhledy* 63, 284–306.
- Boháčová, I. 1997:* Keramika přelomu raného a vrcholného středověku z prostoru čp. 39 a 40 ve Vikářské ulici na Pražském hradě – Keramik von der Wende des Früh- und Hochmittelalters im Raum der Vikariusgasse Nr. 39 und 40 auf der Prager Burg. *Archeologické rozhledy* 49, 86–102.
- *2001:* Pražský hrad a jeho nejstarší opevňovací systémy – Die Prager Burg und ihre ältesten Befestigungssysteme. In: *Mediaevalia archaeologica* 3. Pražský hrad a Malá Strana, Praha, 79–301.
- *2003:* Opevnění – Fortifications. In: I. Boháčová ed., *Mediaevalia archaeologica* 5. Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku, Praha, 133–173.
- *2008:* The archaeology of the dawn of Prague. In: I. Boháčová – L. Poláček Hrsg., *Internationale Tagungen in Mikulčice 7. Burg – Vorburg – Suburbium. Zur Problematik der Nebenareale frühmittelalterlicher Zentren*, Brno, 103–119.
- Čiháková, J. 1984:* Pražská keramika 11.–13. století. In: H. Ječný a kol., *Praha v raném středověku. Jeden ze současných pohledů na vývoj přemyslovského města – Prag im Frühmittelalter. Eine der gegenwärtigen Betrachtungsweisen der Entwicklung der Přemyslidenstadt. Archaeologica Pragensia* 5/2, 257–262.
- Čiháková, J. – Havrda, J. 2008:* Malá Strana v raném středověku. Stav výzkumu a rekapitulace poznání – Malá Strana (Lesser Town) in Prague in the Early Middle Ages. The current status of archaeological excavations. *Archeologické rozhledy* 60, 187–228.
- Dragoun, Z. 1996:* Nález románské stavby v areálu sv. Jiljí na Starém Městě pražském – Der Fund eines romanischen Baues im Areal St. Ägidius in der Prager Altstadt. *Archaeologia historica* 21, 31–41.
- Frolík, J. – Smetánka, Z. 1997:* Archeologie na Pražském hradě. Praha – Litomyšl.
- Marek, F. 1983:* Geofyzikální výzkum a průzkum archeologických lokalit v Čechách v letech 1980–1982 – Geophysical research and prospection of archaeological sites in Bohemia in 1980–1982. In: *Geofyzika a archeologie. 4th meeting. Liblice 1.–4. XI. 1982*, Praha, 57–90.
- Sláma, J. 1988:* Střední Čechy v raném středověku III. Archeologie o počátcích přemyslovského státu – Central Bohemia in the Early Middle Ages III. *Archeologie and the beginnings of the Přemysl-dynasty state. Praehistorica* 14. Praha.
- Šolle, M. 1946:* Budeč, kmenové hradisko Čechů. *Obzor prehistorický* 13, 9–12.
- *1947:* Hradiště Budeč ve světle nejnovějších výzkumů. *Historica Slovaca* 5, 86–189, 227, 236–237.
- *1990:* Rotunda sv. Petra a Pavla na Budči – Die Rotunde der hl. Peter und Paul auf Budeč. *Památky archeologické* 81/1, 140–207.
- *1991:* Kostel P. Marie na Budči (okr. Kladno) podle archeologického výzkumu v letech 1975–1980 – Die Kirche der Jungfrau Maria in Budeč, Bez. Kladno. *Archäologische Forschung in den Jahren 1975–1980. Památky archeologické* 82/1, 231–265.
- Váňa, Z. 1989:* Vnitřní opevnění přemyslovské Budče – Die innere Befestigung des přemyslidischen Budeč. *Památky archeologické* 80/1, 123–158.
- *1995:* Přemyslovská Budeč. Archeologický výzkum hradiště v letech 1972–1986 – Das Budeč der Přemysliden. *Archäologische Grabungen auf dem Burgwall in den Jahren 1972–1986*. Praha.

Základní horizonty vývoje na předhradí raně středověkého hradiště Budeč

Hlavní pozornost systematického archeologického výzkumu raně středověkého hradiště Budeč, zahájeného v r. 1972, byla soustředěna na centrální část – akropoli, kde archeologická sondáž zasáhla v letech 1972–1986 značnou část plochy. Oproti velkoplošně odkryvané akropoli o rozloze 3,5 ha

byla z rozlehlého předhradí (11,7 ha) prozkoumána v letech 1981–1986, 1989–1990 jen velmi malá část. Kromě několika cílených orientačních sond byl větší odkryv proveden pouze v západní části předhradí, v poloze Na kašně (*obr. 1b: 3*). Zde však byla zachycena příkladná stratigrafická sekvence antropogenních aktivit, která vedla nejen k objasnění vývoje osídlení a opevnění na budečském předhradí, ale i k datování sídlištního horizontu staveb s kamennými konstrukcemi na akropoli hradiště, jež nebyl v průběhu výzkumu budečské akropole chronologicky vymezen.

Archeologický výzkum v poloze Na kašně vyvolaly předchozí sběry a zejména hlášení náhodného kolemjdoucího z r. 1949 o výskytu ohraničené kamenné destrukce se stopami malty na temeni terénní vyvýšeniny. Výzkum zahájený v r. 1981 vytyčením orientační křížové sondy (S–J: d. 63 m, š. 3 m; Z–V: d. 40 m, š. 3 m – *obr. 2*) existenci kamenné stavby nepotvrdil. Situace na temeni i svazích vyvýšeniny byla archeologicky negativní – pod slabou vrstvou ornice následovalo skalnaté podloží (pískovec), které bylo místy zvětřalé tak, že přecházelo v tvrdý písek. Ve shodě s geomagnetickým průzkumem polohy (*Bartošková 1983; Marek 1983, 85–88*) byly doklady antropogenních aktivit zjištěny v prostoru, který se nachází po obvodu terénní elevace a přiléhá k vnějšímu valu. Systém archeologických sond (A1, A15, A19–A34) zde v letech 1981–1984 zachytil hlinité souvrství (na povrchu s velkými kameny různého petrografického složení – nejvíce pískovec, méně buližník, břidlice, opuka), které dosedalo na vrstvu písčítokamenité sutě. V severní části zkoumané polohy suťová vrstva tvořila výplň do značně zvětřalého pískovce vyhloubeného příkopu, který směrem k SZ náhle vyklíňoval, neboť zvětřalý pískovec (tvrdý písek) zde přecházel v pískovcovou skálu, která vykazovala zásahy lomové činnosti (*Bartošková 1992, 432–435*). Výrazné nerovnosti lámáním zasaženého skalního podloží byly zasypany suťovou vyrovnávkou (písek se zvětřalými pískovcovými úlomky), v níž se kromě pravěkých a raně středověkých střepů nacházely i velké pískovcové kameny se stopami opracování (*obr. 3*). Pozůstatky osídlení v podobě hlinitého souvrství (s opracovanými kameny na povrchu a s množstvím keramických fragmentů, zvířecích kostí a různých kovových, kostěných i kamenných předmětů), překrývajícího suťovou navážku z rozpadlého pískovce, se podařilo plně objasnit až plošným odkryvem, situovaným do severozápadní části zkoumané polohy. Plošný odkryv (B2–B8) zahrnoval i sondu B1 (*obr. 2*), která byla vytyčena jako první (v r. 1984) a ve směru SZ–JV protнула vnější val včetně přílehlé plochy předhradí. Řez vnějším valem (32 x 2,5 m) a plošný odkryv (218 m²) jeho bezprostředního zázemí (v l. 1985–1986, 1989) umožnily stanovit následujících šest základních horizontů vývoje ve zkoumané části budečského předhradí:

1. Pískovcový lom a jeho zásyp

První antropogenní aktivitou v místě mírné terénní vyvýšeniny, lemované v západní části předhradí obloukovitě vybíhajícím vnějším valem, bylo lámání pískovcové skály, která ve zkoumané poloze (Na kašně) tvořila archeologické podloží. Těžba kamene, usnadněná silným vertikálním i horizontálním (patrně tektonickým) porušením horniny, se prováděla podél přirozených lavic pískovce. Díky odkryvům v souvislosti s průzkumem vnějšího valu a jeho bezprostředního zázemí (sektory B1–B8) bylo možné v SZ části polohy Na kašně zaznamenat od výchozí lomové stěny až k vnějšímu valu souvislou plochu lámáním zasaženého pískovcového podloží. Dobu, kdy v komentované poloze byl téžen pískovcový kámen, nelze spolehlivě určit. Časově určit dokážeme jen zasypaní lomu. Podle keramických úlomků obsažených ve vyrovnávací suťové navážce z rozpadlého pískovce (*obr. 12*) byl pískovcový lom zasypan v době, kdy byla v užívání pokročilá středohradištní keramika provázená morfologicky výrazným a chronologicky rámcově ukotveným keramickým typem s límcovitou profilací okraje (*obr. 12: 4*). Doba oběhu keramiky límcovitých okrajů je podle dendrochronologických dat, získaných v Praze, kladena do 1. třetiny 10. stol. (Pražský hrad: viz *Boháčová 2008, 115*), případně již do konce 9. stol. (malostranské suburbium Pražského hradu: viz *Čiháková – Havrda 2008, 209*). Vzhledem k tomu, že se v tomto časovém rámci (konec 9. – 1. třetina 10. stol.) kromě zasypaní lomu uskutečnila výstavba první fáze vnějšího budečského opevnění a proběhla i první fáze osídlení (ve všech těchto stratigrafických polohách se vyskytovala keramika stejného charakteru – pokročilá středohradištní doprovázená keramikou s límcovitým okrajem), klademe zasypaní výrazných skalních nerovností, a tím vytvoření potřebné plochy k sídlení na počátek tohoto intervalu, tj. přibližně do závěru 9. nebo na počátek 10. století.

2. Výstavba raně středověké hradby (1. fáze vnějšího opevnění)

První fázi vnějšího opevnění představuje ve zkoumané poloze jednokomorová hradební konstrukce, zachovaná ve formě zadního valového tělesa (*obr. 4: b* – vrstvy 33, 35; *obr. 4: c* – vrstvy 29–30, 34–35). Zachycené rozhraní dvou dřevěných komor ukázalo, že k jejich vysypání byl použit různý materiál. V jednom případě byla komora vysypána hrubým pískem s malými zvětralými úlomky pískovce a ve druhém byla vyplněna spolu se sypkou písčitou hlínou především velkými pískovcovými kameny, které byly v zadní části komory naskládány na sebe. Pouze na dně obou komor se vyskytovala stejná vrstva tmavě šedého jílu, která obsahovala typologicky pokročilé středohradištní střepy zdobené vedle hřebenových vlnic, hř. pásů a hř. vpichů také vodorovnými, jednohrotým rydlem aplikovanými rýhami. Jednokomorová konstrukce, dosahující šířky 2–3 m, byla vzadu ukončena dřevěnou stěnou. Podobu čela nejstarší hradby v západní části předhradí neznáme. Můžeme jen předpokládat, že jej tvořila stejně jako v severní části předhradí, zkoumané v r. 1941 *M. Šollem (1946; 1947)*, čelní kamenná plenta, která „vzala za své“ při pozdějším rozšíření a hlubším ukotvení fortifikace směrem dopředu (rekonstrukci 1. fáze vnějšího opevnění viz *obr. 18: J*). Kameny z oné předpokládané čelní plenty byly nejspíše využity ke stavbě nové obranné zdi, jejíž kamenné základy byly odkryty v čele přední části zkoumaného valu.

Počátek výstavby vnějšího budečského opevnění v západní části předhradí umožňuje stanovit keramika obsažená jednak v zadním valovém tělese, které představuje pozůstatek nejstarší hradby, a jednak v poměrně mocné vrstvě pískovcové suti překrývající lomovou činností zasažené skalní podloží, která představuje vyrovnávací navážku, na níž byla nejstarší hradba postavena. K výstavbě hradby došlo záhy po zasypaní lámáním narušené pískovcové skály, zachycené pod suťovou navázkou na více místech polohy Na kašně, tj. ve všech sondách odkrytých v její severozápadní, západní a jižní části (*Bartošková 1992, 435*). O rychlé následnosti mezi zasypaním skalních nerovností a stavbou vnější fortifikace svědčí okolnost, že pod zadním valovým tělesem, interpretovaným jako nejstarší hradba, nebyla na povrchu pískovcové suti registrována žádná sídlištní vrstva. Raně středověké keramické zlomky, získané spolu s pravěkými ze zadního valového tělesa (*obr. 13*) a z vyrovnávací suťové vrstvy pod ním (*obr. 12: 6, 13–14, 18*), jsou stejného charakteru – představují keramiku mladší fáze středohradištního období. Na základě stratifikovaných keramických nálezů z uvedených archeologických situací můžeme výstavbu nejstarší hradby, chránící v raném středověku vnější areál budečského hradiště, klást přibližně do závěru 9. nebo na počátek 10. století.

3. Počátek raně středověkého osídlení (1. sídlištní horizont)

Zasypaním skalních nerovností pískovcovou suti, a tím vytvořením relativně rovného terénního podkladu byly vytvořeny vhodné podmínky nejen pro stavbu fortifikace, ale zejména pro založení sídliště, neboť pískovcová suť dobře absorbuje vodu, a zamezuje tak podmáčení terénu. K založení sídliště došlo víceméně současně s výstavbou vnějšího opevnění. Dokladem toho je skutečnost, že souvrství nejstaršího sídlištního horizontu dosedalo přímo na pískovcový suťový záryp a pod tělesem nejstarší hradby se na pískovcové suti ještě nestačila vytvořit sídlištní vrstva. Nejstarší osídlení v poloze Na kašně chránila v době jeho trvání nejstarší hradba (1. fáze vnějšího opevnění). První sídlištní horizont reprezentují nadzemní sídlištní objekty, které se zachovaly v podobě písčítých a jílových podlahových úprav (o rozměrech ca 3,5 x 3,5 m) s kamenným ohništěm na povrchu (*obr. 11*). Podlahy (zachycené až ve třech úrovních nad sebou) spolu s četnými nálezy mazaníc s otisky prutů, jež jsou pozůstatkem vyplétaných nadzemních dřevěných konstrukcí objektů, se vyskytovaly ve vrstvě hnědé jemné až popelovité písčitojílovité hlíny, v níž byly nalezeny i různé kovové, kostěné, případně i kamenné předměty spolu s množstvím keramických střepů a zvířecích kostí. Z nekeramických výrobků stojí za zmínku vedle přeslenů (5 kusů), nožů (7 kusů), železných pásových přezek (2 kusy) a železných šípek (4 kusy) především zcela unikátní kostěný obklad (nejspíše pochvy nože či dýky; d. 13 cm; š. 1,1–2,0 cm; tl. 0,05 cm) s motivem pávů, provedených rytou a prolamovanou výzdobnou technikou (*Bartošková 1995a, 50–53; 1996; 2010b, obr. 27: 5*) a část železné vysokoobloukové ostruhy ve tvaru U, rámcově datované do poslední čtvrtiny 9. – 1. pol. 10. stol. (*Bartošková 1997, 113, obr. 1*).

Keramické nálezy, související s nejstarším raně středověkým osídlením západní části budečského předhradí, byly již vyhodnoceny (Bartošková 1997) – jsou pokročilého středohradištního charakteru (obr. 14) a vyznačují se přítomností fragmentů nádob s límcovitou profilací okrajů (obr. 14: 1–2). Trvání prvního sídlištního horizontu lze klást přibližně do 1. třetiny 10. století. Po jeho zániku následovalo výrazné rozšíření nejstarší hradby.

4. Rozšíření hradby (2. fáze vnějšího opevnění)

Lze předpokládat, že po zániku nejstaršího osídlení bylo jeho pozůstatků použito k vyplnění nové dřevěné konstrukce opevnění, přistavěné do čela stávající hradby. Rozšíření stávající jednoduché hradby o hlouběji ukotvené přední hradební těleso s čelní kamennou plentou představuje ve zkoumané poloze druhou stavební fázi vnějšího opevnění, která znamenala výrazné zpevnění a celkové posílení fortifikace. Zatímco zadní hradební těleso, jež je pozůstatkem starší fortifikace, spočívalo na suťové vyrovnávce lámáním zasaženého pískovcového podloží, nově vybudované přední těleso bylo svou spodní částí do pískovcové suti zahloubeno, a tím pevně zafixováno. K fixaci jeho horní části sloužilo ponechané dřevohliněné těleso starší hradby, o které se přední těleso v horních partiích opíralo. Dřevěnou konstrukci předního hradebního tělesa, vyplněnou vespod hrubým promíseným pískem a směrem nahoru jílovitou a prachovitou hlínou s drobnými kameny, přepálenými kousky mazanice a především množstvím zvířecích kostí a typologicky vyspělých středohradištních střepů, tvořily roštové podlahy z poměrně hustě vedle sebe kladených podélných dřev, které se dobře zachovaly ve spodní části hradby, kde se v téměř pravidelných odstupech (přibližně po 20 cm) vyskytovaly v pěti úrovních nad sebou. Nejspodnější roštová podlaha, tvořící základ dřevěné konstrukce předního hradebního tělesa, byla vpředu pevně ukotvena – zabíhala pod základy čelní kamenné plenty vystavěné z pískovcových kamenů na tvrdém, z písku a oblázků stmeleném soklu (obr. 6). Na pevnou spodní část hradební konstrukce, která dosahovala výšky okolo 1 m (obr. 4: a – vrstvy 24, 25; obr. 4: c – vrstvy 20–21, 25), navazovala v horní části pravděpodobně lehčí dřevěná konstrukce. Ta sestávala rovněž z podélných, vedle sebe kladených trámů, avšak s většími rozestupy mezi sebou a nad sebou, jak lze soudit z několika zachycených dřev v mohutném bloku prachovité hlíny (vrstva 3). Dvoudílná hradba s čelní kamennou plentou a stupňovitým dřevohliněným ochozem (vzadu komorové konstrukce, vpředu konstruovaným z několika úrovní dřevěných roštových podlah nad sebou) byla široká 6–7 m (rekonstrukci 2. fáze vnějšího opevnění viz obr. 18: II).

Z přistavěného předního tělesa hradby pochází objemný keramický soubor čítající 1273 střepů (výběr viz obr. 15), v němž jsou stejně jako v nejstarší hradbě zastoupeny vedle střepů s jednoduchými okraji (ukončenými převážně úzkou, různě tvarovanou lištou) a s pravidelnou hřebenovou výzdobou i střepy zdobené jednohrotým rydlem (jednoduché vlnice v kombinaci s jednoduchými rýhami, případně jednoduché vodorovné rýhy ryté spirálovitě pod sebou). Oproti okrajovým střepům z nejstarší hradby (zachované ve formě zadního valového tělesa) se v přistavěné přední části nově vzniklé fortifikace (stejně jako v nejstarší sídlištní vrstvě zkoumané polohy) objevují i jednoduché okraje se složitěji profilovaným ukončením, hlavně v podobě výrazně rýhované lišty. Především se tu však nově objevují zlomky okrajů nádob se souběžnou, esovitě profilovanou vnitřní i vnější linií, způsobující víceméně konstantní sílu okraje a hrdla, které představují již archaickou formu kalichovitě profilovaných okrajů (obr. 15: 1–3, 7, 10, 15), datovaných na základě stratigrafické situace ve Staré Boleslavi a na Pražském hradě (ve spojení s dendrodaty) nejdříve do přelomu 1. a 2. třetiny 10. stol. (Boháčová 2003, obr. 30a; 2008, 115). Nicméně klasický kalichovitý typ okraje (se zesíleným okrajem vůči slabšímu hrdlu a většinou zbytnělým podhrdlím), vázaný na šedý střep s krupičkovitým povrchem, jenž je zdobený výlučně jednohrotým rydlem (různé kombinace jednoduchých vlnic a vodorovných rýh), a datovaný do období nejdříve od 2. třetiny 10. až průběhu 11. stol., nemá v tomto početném keramickém souboru ještě žádné zastoupení. Na základě keramických nálezů obsažených v předním valovém tělese, interpretovaném jako pozůstatek dřevohliněné konstrukce ochozu přistavěného včetně čelní kamenné plenty k tělesu nejstarší hradby, a zároveň na základě keramiky provázející ve zkoumané poloze nejstarší sídlištní horizont můžeme rozšíření hradby (tj. druhou stavební fázi vnějšího opevnění) klást na počátek 2. třetiny 10. století.

5. Nová sídlištní zástavba po zániku nejstaršího osídlení (2. sídlištní horizont)

Na troskách zaniklého nejstaršího osídlení reprezentovaného nadzemními objekty s písčitémi nebo jílovými úpravami podlah a s dřevěnou vyplétanou konstrukcí stěn byla v době fungování druhé fáze vnějšího opevnění vybudována nová sídlištní zástavba, která se zachovala ve formě (z velké části destruovaných) kamenných podkladů nadzemních objektů. Ve zkoumané poloze představuje druhý sídlištní horizont. Odkrytá kamenná struktura (celkem se třemi ohništi), jež je pozůstatkem mladohradištní sídlištní architektury, vytvářela víceméně pravouhlé útvary, ohraničené v některých úsecích liniemi původně ložených a převážně ve třech až čtyřech úrovních nad sebou kladených lícovaných kamenů. Jeden z ohraničených kamenných útvarů v severových. části plošného odkryvu (obr. 10) je vzhledem k množství železité strusky, vyskytující se v prostoru kamenného dláždění s ohništěm a zároveň i v jeho bezprostředním okolí, spojován s kovářskou činností (Bartošková 1992, 440–445). Pro datování druhého sídlištního horizontu do mladší doby hradištní svědčí kromě jeho návaznosti na vývojovou posloupnost předchozích chronologicky rámcově vymezených antropogenních aktivit především nálezy mladohradištní keramiky. Ty představují fragmenty nádob klasických variant kalichovitých okrajů (obr. 16), jejichž masový nástup je na základě stratigrafických zjištění na Pražském hradě a ve Staré Boleslavi v propojení s daty absolutní chronologie kladen do průběhu 2. třetiny 10. stol. (Boháčová 2008, 115). Keramika kalichovitých okrajů vyznává v průběhu 11. stol., kdy ji postupně nahrazuje keramika archaicky zduřelých okrajů (Bartošková 1999, 731–736). V západní části budečského předhradí (Na kašně) se keramika klasických variant kalichovitých okrajů vyskytovala ve vrstvě tmavého humusu v úrovni kamenných podkladů komentované nejmladší sídlištní zástavby a spolu s ní se zde vedle množství zvířecích kostí a železité strusky vyskytovala i spousta nekeramických artefaktů. Z nich stojí za zmínku vedle přeslenů (9 kusů), nožů (11 kusů), železných šipek (3 kusy) a železného kování vědérka zejména zlomek bronzové rolničky, jantarový korálek, železné křížové kování spojené s garniturou řemení meče nebo koňského postroje (Bartošková 2010b, 112, obr. 16: 9), zdobené parohové pouzdro tzv. skládacího srpu (Bartošková 1995, obr. 8: 4; 2010b, 27: 1), zlomek kostěného jednostranného hřebene s profilovanou boční a hřbetní stranou (Bartošková 1995, obr. 8: 1; 2010b, 27: 3), zdobená kostěná rukojeť železného rydla (Bartošková 1995, obr. 8: 3; 2010b, 27: 2) a železná ostruha s dlouhým vykloněným bodcem, datovaná do 2. pol. 10. stol. (Bartošková 1992, 444–445, tab. XI: 3a, 3b). Je třeba zmínit, že kamenné pozůstatky nadzemních staveb byly odkryty i ve vnitřním areálu hradiště (akropoli), zejména v jeho jižní části, kde Z. Váňa (1995, 127) předpokládal v souvislosti s jejich výskytem mladohradištní palácovou stavbu. Kamenné podklady nadzemních objektů vypovídají už o stabilním uspořádání sídlištní zástavby, což ve srovnání s jinými mocenskými centry v raně středověkých Čechách indikuje výlučnost budečského prostředí, zvláště jsou-li profánní stavby s kamennými konstrukcemi doloženy i na předhradí. V poloze Na kašně byly nadzemní stavby konstruované na kamenných podkladech (2. sídlištní horizont) chráněny v průběhu své existence dvoudílnou hradbou 2. fáze vnějšího opevnění. Z této hradby zůstal po určité době funkční jen přední díl, který byl v průběhu trvání nejmladší sídlištní zástavby zpevněn zadní kamennou plentou a zvýšen (viz dále). Datování druhé fáze osídlení přibližně do intervalu od 2. třetiny až konce 10. stol. s možným přesahem do průběhu 1. pol. 11. stol. vychází jednak z dosavadního časového vymezení výskytu keramiky klasických variant kalichovitého typu okraje, která toto závěrečné osídlení v západní části budečského předhradí provázela, a jednak ze současného datování nástupu keramiky archaicky zduřelých okrajů (nejpozději v 2. pol. 11. stol. – viz Bartošková 1999), která v poloze Na kašně neměla mezi kamennými pozůstatky nejmladší sídlištní zástavby žádného zástupce.

6. Zpevnění a zvýšení hradby (3. fáze vnějšího opevnění)

Vnější opevnění sestávající z dvoudílné hradby s čelní kamennou plentou a stupňovitým dřevohlíněným ochozem prošlo v době trvání sídlištní zástavby budované na kamenných podkladech (2. sídlištní horizont) ještě jednou stavební úpravou. K ní došlo v době, kdy zadní hradební těleso částečně destruovalo do podoby náspu a pozůstalá hradba sestávala jen z čelní kamenné plenty a z původně předního hradebního tělesa, které v horních partiích nebylo již zcela intaktní. V té době byla

pozůstalá jednodílná hradba zpevněna zadní kamennou plentou a zvýšena. Dokladem třetí stavební fáze hradby jsou především destrukční valové vrstvy (*obr. 4: a* – vrstvy 5, 7–9; *obr. 4: c* – vrstvy 4–5, 7, 7a, 8, 11), překrývající pozůstatek sesutého zadního hradebního tělesa a obsahující ve výrazném zastoupení mladohradištní keramiku klasických variant kalichovitě profilovaných okrajů (*obr. 17*). Destrukční valové vrstvy pocházejí ze zvýšení hradby nad dřevohliněnou konstrukcí původně předního hradebního tělesa. Okolnost, že horní destrukční vrstvy obsahovaly ve větším množství kameny (vrstvy 4, 5), vede k interpretaci, že povrch zvýšené hradby byl zpevněn vrstvou kamenů. Dokladem třetí stavební fáze vnější hradby je zároveň základový vkop pro zadní kamennou plentu (*obr. 4: a* – vrstvy 13, 14, 18; *obr. 4: c* – vrstvy 10, 28) a kulová jamka coby pozůstatek kůlu zpevňujícího zád zmíněné plenty, založené do povrchu zadního, do podoby náspu sesutého valového tělesa (*obr. 5*). Jeho udusaný, mladohradištními střepy kontaminovaný povrch (*obr. 4: b* – vrstvy 12, 31, 32) naznačuje využívání náspu v době fungování nejmladší fáze vnějšího opevnění. Násep pravděpodobně sloužil k snadnějšímu přístupu na hradbu. Jednodílná hradba s čelní kamennou plentou a dřevohliněným ochozem, jehož horní část byla zpevněna zadní kamennou plentou a navíc byla ještě zvýšena, dosahovala šířky okolo 5 m; včetně přístupového náspu dosahovala šířky přes 7 m (rekonstrukci 3. fáze vnějšího opevnění viz *obr. 18: III*).

Datování nejmladší stavební fáze vnějšího opevnění se opírá o stratifikovanou keramiku z destrukčních valových vrstev, pocházejících ze zvýšené části pozůstalé hradby. Keramiku z destrukčních valových vrstev, které překrývaly do podoby náspu sesuté zadní valové těleso, reprezentují zejména klasické varianty kalichovitě profilovaných okrajů (*obr. 17*). Ty jsou na základě stratigrafických pozorování ve středočeských raně středověkých centrálních lokalitách datovány do období od 2. třetiny 10. stol. až průběhu 11. stol. (*Bartošková 2011*, 292–296). Do tohoto širokého časového rámce spadá zpevnění a zvýšení pozůstalé hradby, reprezentující v západní části budečského předhradí třetí stavební fázi vnějšího opevnění. Vzhledem k tomu, že nejmladší osídlení (2. sídlištní horizont), které zpevněná a zvýšená jednodílná hradba chránila v jeho závěrečné fázi, je datováno do intervalu od 2. třetiny až konce 10. stol. s možným přesahem do 1. pol. 11. stol., můžeme tento časový rámec zúžit a třetí stavební fázi vnějšího opevnění klást do poslední třetiny 10. stol., nejpozději na počátek 11. století.

Osídlení budečského předhradí, využívající ve své nejmladší fázi nadzemních objektů s kamennými konstrukcemi, přestává existovat nejpozději v průběhu 1. pol. 11. stol., kdy začíná pozvolná chátrati i neudržované vnější opevnění. Toto datování zániku budečského předhradí se opírá jednak o výše uvedené časové vymezení výskytu keramiky klasických variant kalichovitěho typu okraje, která nejmladší osídlení v západní části předhradí provázela, a jednak o srovnání s keramikou, která provázela nejmladší sídlištní horizont a jeho absolutně datovaný zánik na akropoli budečského hradu. Dobu zániku budečské akropole umožnila stanovit stratigrafická situace v její jižní části, kde do kamenných destrukcí sídlištních staveb a vnitřního opevnění byly zahloubeny hroby po zániku akropole založeného pohřebiště, přičemž jeden z nich obsahoval ve funkci obolu mrtvých minci z prvního desetiletí 12. století. Pohřbívalo-li se v uvedeném místě již na poč. 12. stol., pak osídlení a opevnění akropole zaniká někdy v průběhu 2. pol. 11. stol. (*Bartošková 1999*, 726–731). V kamenných destrukcích nejmladších sídlištních staveb na budečské akropoli se nacházela keramika archaicky zduřelých okrajů, a to ve velkém počtu, což znamená, že musela být užívána ještě v době sídlištní aktivity na hradišti. Její nástup lze tak klást nejpozději do 2. pol. 11. stol. (*Bartošková 1999*, 731–736). Vzhledem k tomu, že na předhradí Budče doprovázela nejmladší sídlištní horizont keramika kalichovitěho typu okraje, přičemž keramika archaicky zduřelých okrajů byla sporadicky zastoupena jen v podorničním humusu uloženém až po zániku vnějšího opevnění, vypovídá to o dřívějším zániku osídlení a opevnění na předhradí oproti déle fungující akropoli. Zánik osídlení a opevnění budečského předhradí spadá nejpozději do průběhu 1. pol. 11. stol., a to nejen na základě poměrně rozsáhlého odkryvu v poloze Na kašně, nýbrž na základě všech dosavadních sondáží na předhradí, kde keramika archaicky zduřelých okrajů rovněž nebyla v odkrytých sídlištních situacích zastoupena.